

ZAPISNIK
sa Pete sjednice Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore,
održane 21. februara 2024. godine

Sjednica je počela u 11 sati i 10 minuta.

Sjednici je predsjedavao Jovan Jole Vučurović, predsjednik Odbora.

Sjednici su prisustvovali sledeći članovi/ce Odbora: Armen Šehović, Tonći Janović, Jelenka Andrić, Vaso Obradović, Anđela Vojinović, Mirsad Nurković i poslanica Radinka Činčur, zamjena člana dr Vladimira Dobričanina, u skladu sa članom 65 Poslovnika Skupštine Crne Gore.

Sjednici nijesu prisustvovali članovi/ce Odbora: Abaz Dizdarević, Drita Llollla, Dušan Raičević, Filip Adžić i Mehmed Zenka.

Sjednici su, u skladu sa članom 75 stav 6 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: mr Siniša Bjeković, zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Novica Vuković, ministar finansija, dr Vojislav Šimun, ministar zdravlja, Astrit Hoxha, državni sekretar u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, Agron Ibrahim, državni sekretar u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Dragana Četković, generalna direktorica Direktorata za visoko obrazovanje i učenički i studentski standard u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija, prof. dr Dragan Laušević, direktor Instituta za javno zdravlje, Ana Kulić Ratković, v.d. direktorica Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu i Mišela Manojlović, generalna sekretarka Zajednice opština Crne Gore.

Sjednici su, u skladu sa članom 67 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: Snežana Mijušković, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Bojan Paunović, v. d. generalnog direktora Direktorata za državni budžet u Ministarstvu finansija, Nikolina Lakić, predstavnica Ministarstva finansija, Mersida Aljićević, generalna direktorica Direktorata za socijalno staranje i dječju zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Milica Marković, predstavnica Ministarstva zdravlja, Sreten Jakić, v. d. generalnog direktora Direktorata za zdravstvenu zaštitu, regulisane profesije i nadzor nad funkcionisanjem strukovnih regulatornih tijela u Ministarstvu zdravlja, Mirjana Pajković, generalna direktorica Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, Aleksandra Kuć, samostalna savjetnica u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija, dr Aleksandar Obradović, pomoćnik direktora Instituta za javno zdravlje, dr Vilnerina Ramčilo, direktorka Centra za promociju zdravlja u Institutu za javno zdravlje, dr Agima Ljaljević, predstavnica Instituta za javno zdravlje, dr Marija Raičević, predstavnica Instituta za javno zdravlje, Dragana Pešić, načelnica Odjeljenja za razvoj i stručnu podršku u Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu, Ivana Nedović, sekretarka Odbora za društvene djelatnosti Zajednice opština Crne Gore, Dragica Kosić, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u opštini Herceg Novi, Goran Leovac, v.d. direktora Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom- Pljevlja, Ensad Omerović, direktor Dnevnog centra za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju "Tisa" u Bijelom Polju, Arnesa Đečević, zamjenica direktorice Centra za socijalni rad za Glavni grad Podgorica, opštinu u okviru Glavnog grada Golubovci i opštinu Tuzi, Frederike Vunšman, savjetnica za vladavinu prava i evropske integracije u Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori, Brižit Vuhar, predstavnica Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, Milena Karišik, koordinatorka Programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Ljubica Smolović, predstavnica NVO "Građanska alijansa", Marina Vujačić, izvršna direktorica NVO Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, Ksenija Janković, predstavnica NVO Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, Svetlana Dujović, predstavnica NVO "Zračak nade", Slobodan

Vuković, predsjednik Upravnog odbora Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa smetnjama i teškoćama u razvoju “Naša inicijativa” i doktorantkinja socijalnog rada Violeta Golubović.

Sjednicu su pratili predstavnici medija.

Sjednica je emitovana putem YouTube kanala Skupštine Crne Gore.

Imajući u vidu da je uoči održavanja Kontrolnog saslušanja Delegacija Odbora za ljudska prava i slobode posjetila dnevne centre za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Bijelom Polju, Pljevljima i Nikšiću i da su sačinjene Informacije o ovim posjetama koje su dostavljene članovima Odbora, predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović je predložio da se dnevni red predložen u Sazivu za sjednicu proširi tačkom:

- Informacije o aktivnostima Odbora za ljudska prava i slobode realizovanim u periodu od 1. januara do 14. februara 2024. godine:

(1) Informacija o Posjeti Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode JU Dnevni centar za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Tisa” u opštini Bijelo Polje i JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom u opštini Pljevlja, održanoj 24. januara 2024. godine i

(2) Informacija o Posjeti Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode JU Dnevni centar za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Nikšiću, održanoj 14. februara 2024. godine,

sa čime su se saglasili članovi Odbora.

Za sjednicu je utvrđen sledeći

DNEVNI RED:

- Usvajanje Zapisnika sa Treće sjednice Odbora, održane 20. decembra 2023. godine –

- 1. KONTROLNO SASLUŠANJE: PREDSJEDNIKA VLADE CRNE GORE MR MILOJKA SPAJIĆA, MINISTARKE RADA I SOCIJALNOG STARANJA NAIDE NIŠIĆ, MINISTARKE PROSVJETE, NAUKE I INOVACIJA PROF. DR ANĐELE JAKŠIĆ STOJANOVIĆ, MINISTRA ZDRAVLJA DR VOJISLAVA ŠIMUNA, MINISTRA PRAVDE ANDREJA MILOVIĆA, MINISTRA FINANSIJA NOVICE VUKOVIĆA, MINISTRA LJUDSKIH I MANJINSKIH PRAVA FATMIRA GJEKE, ZAŠTITNIKA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE MR SINIŠE BJEKOVIĆA, V. D. DIREKTORICE ZAVODA ZA SOCIJALNU I DJEČJU ZAŠTITU ANE KULIĆ RATKOVIĆ, V. D. DIREKTORICE INSTITUTA ZA JAVNO ZDRAVLJE DR VERICE OSMANOVIĆ I GENERALNE SEKRE TARKE ZAJEDNICE OPŠTINA CRNE GORE MIŠELE MANOJLOVIĆ na temu:**

„Praćenje realizacije Zaključaka Skupštine Crne Gore donesenih povodom razmatranja Predloga zaključaka Odbora za ljudska prava i slobode sa kontrolnog saslušanja ministra rada i socijalnog staranja (predstavica Ministarstva rada i socijalnog staranja), ministra prosvjete, ministra zdravlja (predstavnik Ministarstva zdravlja) i ministra pravde na temu "Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. godine na temu "Rad

dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori" i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a", objavljenih u "Službenom listu Crne Gore", broj 84/22 od 1. avgusta 2022. godine";

2. INFORMACIJE O AKTIVNOSTIMA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE REALIZOVANIM U PERIODU OD 1. JANUARA DO 14. FEBRUARA 2024. GODINE:

(1) Informacija o Posjeti Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode JU Dnevni centar za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Tisa” u opštini Bijelo Polje i JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom u opštini Pljevlja, održanoj 24. januara 2024. godine i

(2) Informacija o Posjeti Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode JU Dnevni centar za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Nikšiću, održanoj 14. februara 2024. godine.

Zapisnik sa Treće sjednice Odbora za ljudska prava i slobode, održane 20. decembra 2023. godine, usvojen je jednoglasno, bez primjedbi.

PRVA TAČKA- KONTROLNO SASLUŠANJE: PREDSJEDNIKA VLADE CRNE GORE MR MILOJKA SPAJICA, MINISTARKE RADA I SOCIJALNOG STARANJA NAIDE NIŠIĆ, MINISTARKE PROSVJETE, NAUKE I INOVACIJA PROF. DR ANDELE JAKŠIĆ STOJANOVIĆ, MINISTRA ZDRAVLJA DR VOJISLAVA ŠIMUNA, MINISTRA PRAVDE ANDREJA MILOVIĆA, MINISTRA FINANSIJA NOVICE VUKOVIĆA, MINISTRA LJUDSKIH I MANJINSKIH PRAVA FATMIRA GJEKE, ZAŠTITNIKA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE MR SINIŠE BJEKOVIĆA, V. D. DIREKTORICE ZAVODA ZA SOCIJALNU I DJEČJU ZAŠTITU ANE KULIĆ RATKOVIĆ, V. D. DIREKTORICE INSTITUTA ZA JAVNO ZDRAVLJE DR VERICE OSMANOVIĆ I GENERALNE SEKRETARKE ZAJEDNICE OPŠTINA CRNE GORE MIŠELE MANOJLOVIĆ na temu: *„Praćenje realizacije Zaključaka Skupštine Crne Gore donesenih povodom razmatranja Predloga zaključaka Odbora za ljudska prava i slobode sa kontrolnog saslušanja ministra rada i socijalnog staranja (predstavnik Ministarstva rada i socijalnog staranja), ministra prosvjete, ministra zdravlja (predstavnik Ministarstva zdravlja) i ministra pravde na temu "Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. godine na temu "Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori" i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a", objavljenih u "Službenom listu Crne Gore", broj 84/22 od 1. avgusta 2022. godine"*

Pozivu za Kontrolno saslušanje su se odazvali: zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore mr Siniša Bjeković, ministar finansija Novica Vuković, ministar zdravlja dr Vojislav Šimun, v. d. direktorica Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu Ana Kulić Ratković, direktor Instituta za javno zdravlje prof. dr Dragan Laušević i generalna sekretarka Zajednice opština Crne Gore Mišela Manojlović, dok su ministarka rada i socijalnog staranja, ministarka prosvjete, nauke i inovacija i ministar ljudskih i manjinskih prava delegirali predstavnike ministarstava za učešće na ovom

kontrolnom saslušanju. Pozivu se nijesu odazvali predsjednik Vlade Crne Gore mr Milojko Spajić i ministar pravde Andrej Milović.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović smatra važnim da se razgovara o ovoj temi. Svjestan je da su teme koje se tiču stanja u prosvjeti, ekonomiji, borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala bitne, ali je njemu jednako važna i ova tema. Zbog toga očekuje punu odgovornost onih koji odlučuju o sudbinama građana i smatra da treba da se odazivaju pozivima za učešće na kontrolnim saslušanjima kako bi, u skladu sa njihovom nadležnošću, članovima Odbora i ukupnoj javnosti saopštili relevantne informacije. Predsjednik Odbora je podsjetio da su predmetni Zaključci Skupštine Crne Gore koji su objavljeni u „Službenom listu Crne Gore“, broj 84/22 od 1. avgusta 2022. godine jednoglasno usvojeni od strane 71 poslanika koji su prisustvovali plenarnoj sjednici.

Takođe, predsjednik Odbora je podsjetio da je Odbor na prethodnoj, Četvrtoj sjednici održanoj 19. januara 2024. godine jednoglasno donio Odluku o kontrolnom saslušanju. U skladu sa članom 75 stav 4 Poslovnika, Odbor je o Odluci o kontrolnom saslušanju informisao predsjednika i potpredsjednike Skupštine. Takođe, u skladu sa članom 75 stav 5 Poslovnika Skupštine, Odbor je blagovremeno pozvao lica na saslušanje, obavijestio ih o pitanjima koja su predmet saslušanja i od njih zahtijevao da dostave potrebne Informacije do 12. februara 2024. Informisao je da je Odbor dobio Informacije na temu kontrolnog saslušanja od: Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija, Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu i Instituta za javno zdravlje Crne Gore i iste su dostavljene svim članovima Odbora. Zahvalio je navedenim subjektima što su blagovremeno, u skladu sa zahtjevom Odbora, dostavili informacije u kojima su dati podaci o ključnim aktivnostima koje shodno njihovim nadležnostima preduzimaju na realizaciji Zaključaka Skupštine Crne Gore, što je bilo korisno u pripremi članova Odbora za ovo kontrolno saslušanje. Istovremeno, iskoristio je priliku da apeluje na institucije/organe koji to nijesu učinili ovog puta da se ubuduće odgovornije odnose prema zahtjevima ovog radnog tijela Skupštine koje postupa u skladu sa odredbama Poslovnika Skupštine Crne Gore.

Imajući u vidu značaj teme, predsjednik Odbora je predložio da se održi Kontrolno saslušanje subjekata koji su se odazvali pozivu, što su članovi Odbora prihvatili.

Istakao je da je Odbor realizujući Plan aktivnosti za 2023. godinu, a polazeći od navoda iz Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori za 2023. godinu i kontinuiteta prethodnih, višegodišnjih aktivnosti članova Odbora za ljudska prava i slobode na ovu temu, u skladu sa Zaključkom Skupštine Crne Gore broj 29 i članom 77 stav 3 Poslovnika Skupštine Crne Gore, utvrdio Kontrolno saslušanje predstavnika nadležnih institucija u cilju praćenja realizacije Zaključaka Skupštine Crne Gore i sačinjavanja izvještaja i dostavljanja Skupštini. Predsjednik Vučurović je istakao da je namjera da se na Kontrolnom saslušanju, u skladu sa kontrolnom i nadzornom ulogom, poseban fokus usmjeri na praćenje realizacije Zaključaka Skupštine Crne Gore u cilju preciznog mjerenja ostvarenog napretka i utvrđivanja svih preostalih izazova na čijem rješavanju je neophodno sinhronizovano i multisektorski djelovati u predstojećem periodu imajući u vidu Poslovnikom Skupštine utvrđenu obavezu sačinjavanja izvještaja i njegovog dostavljanja Skupštini.

Lica koja su učestvovala na Kontrolnom saslušanju su u uvodnim izlaganjima informisala o ključnim aktivnostima koje preduzimaju na unapređenju položaja djece sa smetnjama u razvoju, sa posebnim fokusom na aktivnosti preduzete na unapređenju rada dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom.

Uvodna izlaganja imali su: zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore mr Siniša Bjeković, ministar finansija Novica Vuković, ministar zdravlja dr Vojislav Šimun, državni sekretar u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Agron Ibrahimi, generalna direktorica Direktorata za visoko obrazovanje i učenički i studentski standard u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija Dragana Ćetković, državni sekretar u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Astrit Hoxha, v.d. direktorice Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu Ana Kulić Ratković, direktor Instituta za javno zdravlje prof. dr Dragan Laušević i generalna sekretarka Zajednice opština Crne Gore Mišela Manojlović.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore mr Siniša Bjeković je podsjetio da 17 dnevnih centara u Crnoj Gori funkcionišu kao javne ustanove osnovane od strane lokalne samouprave, osim jednog koji je osnovala država u okviru Dječjeg doma “Mladost” u Bijeloj. Funkcionisanje dnevnih centara uključujući i njihovo finansiranje je jedan od ozbiljnih problema u pogledu njihove budućnosti. Nedostaje sredstava za funkcionisanje dnevnih centara i treba naći odgovarajući model njihovog finansiranja, jer u tom pogledu još ne postoji jasna i pouzdana granica između obaveza države i lokalne samouprave. Treba razmisliti o tome da li nas ovakve institucije koštaju više ili manje od formiranja posebnih institucija koje ne da će se baviti osobama sa invaliditetom i djecom sa smetnjama u razvoju 8 sati već 24 sata. Zaštitnik smatra da je ovakav model rada i način zadovoljavanja elementarnih potreba osoba sa invaliditetom, prvenstveno djece sa smetnjama u razvoju efikasniji, jer dnevni centri pružaju ne samo usluge koje su tipične za te ustanove, već i brojne druge usluge za njihove korisnike. Ukazao je na problem licenciranja dnevnih centara, kao i na nedefinisan model po pitanju učešća države u finansiranju ovih usluga, posebno metodologiju obračuna cijene koštanja za korisnike usluga. Takođe, ukazao je i na nedostatak stručnjaka u pojedinim oblastima koje se tiču pružanja zdravstvenih usluga, a posebno za djecu iz spektra autizma. Istakao je i da su kadrovi u dnevnim centrima nejednako raspoređeni. Podsjetio je na nedavnu pravosnažnu Presudu Upravnog suda kojom je utvrđeno da djeca iz jedne opštine imaju pravo na korišćenje usluga dnevnog centra u drugoj opštini. U pojedinim opštinama kapaciteti su popunjeni, a u drugim postoji deficit korisnika. Istakao je da dnevni centri ne postoje u Baru, Kolašinu, Petnjici, Gusinju, Šavniku, Žabljaku, Plužinama i Tuzima. Napomenuo je da su intenzivirani radovi na izgradnji dnevnog centra u Baru i njegovo otvaranje se očekuje krajem ove godine. Potrebno je što prije i na strateški način pristupiti izgradnji dnevnih centara u preostalim opštinama, jer i u njima ima djece sa smetnjama u razvoju. U pojedinim opštinama mnogo je veći broj potencijalnih korisnika, nego što je kapacitet dnevnog centra. Kada su u pitanju dnevni centri, smatra i da postoji nedostatak saradnje između državne uprave i lokalne samouprave. Poručio je da je neophodno uspostaviti registar osoba sa invaliditetom jer je to osnovni preduslov za kreiranje strategija i dalji razvoj, što je navedeno i u Zaključku Skupštine. Ombudsman je zaključio da osobe sa invaliditetom treba posmatrati kao resurs, a ne kao problem.

Ministar finansija Novica Vuković je podsjetio da dnevne centre osniva lokalna samouprava u saradnji sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja, pa nijesu direktni korisnici budžeta. U skladu s aktima Ministarstva rada i socijalnog staranja iz opredijeljenih sredstava Ministarstvo participira sa 250 eura mjesečno po korisniku. Prema podacima Direktorata za budžet za 2024. godinu sredstva su planirana u okviru aktivnosti regulisanja prava iz socijalne, boračke i invalidske zaštite u iznosu od 8,34 miliona eura. Od toga je na transfere opštinama za razvoj socijalnih usluga namijenjeno 1,62 miliona eura, dok je za izdržavanje štićenika u domovima planiran iznos od 6,72 miliona eura. Sredstva nijesu namijenjena samo za dnevne centre, već i za smještaj, domove starih, prihvatilišta, skloništa i slično. U 2022. godini plan je bio 6,5 miliona eura, a izvršenje 3,55 miliona eura, transferi ka opštinama plan je bio 1,36 miliona

eura, a izvršenje 0,76 miliona eura, dok je u 2023. godini plan bio 5,56 miliona eura, izvršenje je bilo isto toliko, za transfere opštinama plan je bio 1,61 milion eura, a izvršenje 1,18 miliona eura. Za 2024. godinu planirano je 6, 72 miliona eura. Što se tiče izdržavanja štićenika predviđene su usluge koje se odnose na troškove za podršku za život u zajednici, dnevni boravak, pomoć u kući, stanovanje uz podršku, personalnu asistenciju, tumačenje i prevođenje na znakovni jezik i druge usluge podrške za život u zajednici. Finansiranje je obezbijedeno budžetom Crne Gore, odnosno putem obračuna kroz mjesečna socijalna davanja s tim što je planirano povećanje troškova u iznosu od 200.000 eura na godišnjem nivou u cilju ispunjavanja preporuka Zaštitnika ljudskih prava i sloboda i Državne revizorske institucije. Planom je povećano učešće Ministarstva rada i socijalnog staranja u pokriću troškova smještaja korisnika u ustanove socijalne zaštite za smještaj odraslog i starog lica koji nijesu u mogućnosti da samostalno plaćaju usluge. Ne postoji pravni osnov za učešće ustanova socijalne i dječje zaštite u troškovima usluga i dosadašnja praksa može imati posledice na funkcionisanje ustanova. Kod transfera opštinama planirano je finansiranje licenciranih pružalaca specijalizovanih usluga za žrtve nasilja u porodici kako bi se ispoštovao član 8 Istanbulske konvencije u iznosu od 100.000 eura. Finansiranje usluga dnevnog boravka za odrasla i stara lica i odrasla i stara lica sa invaliditetom (13 dnevnih boravaka u 13 opština) iznosi 400.000 eura, za dnevne boravke za odrasla i stara lica sa invaliditetom u opštinama Žabljak, Berane i Gusinje u iznosu od 250.000 eura, usluge smještaja u prihvatilištu/skloništu djetetu, odraslom i starom licu koje je žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici u iznosu od 20.000 eura, uspostavljanje usluge smještaja u Maloj grupnoj zajednici u opštini Berane u iznosu od 200.000 eura, jedinstvena telefonska linija centara za socijalni rad u iznosu od 7.000 eura, uspostavljanje regionalnog skloništa za žrtve nasilja shodno Istanbulske konvenciji u opštini Bijelo Polje u iznosu od 400.000 eura, uspostavljanje usluga dugotrajnog smještaja u prihvatilištu/skloništu odraslih i starih lica koji su beskućnici u iznosu od 60.000 eura, te finansiranje sprovođenja reforme sistema socijalne i dječje zaštite u iznosu od 150.000 eura.

Ministar zdravlja dr Vojislav Šimun je saopštio da je u skladu sa Srednjeročnim programom rada Vlade za period 2022-2024. godina u oktobru 2023. godine usvojena Strategija ranog razvoja djeteta za period 2023-2027. Koordinaciju njenog sprovođenja vršiće Ministarstvo zdravlja, a u tom cilju je formirana multisektorska radna grupa u kojoj su i predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija, Zajednice opština Crne Gore i javnih ustanova koje se bave zaštitom djece. Očekivani rezultati ove Strategije su: umrežavanje zdravstvenog sistema, sistema obrazovanja i socijalne zaštite u cilju kvalitetnijeg pružanja usluga rane intervencije, digitalizovan i uvezan sistem sa kvalitetnim bazama podataka prisutnim u sistemu, osnažene porodice i bolje demografske perspektive, profesionalni razvoj stručnjaka i kadrova u oblasti zdravlja, obrazovanja i zaštite u Crnoj Gori, kvalitetnije finansiranje usluga, uključenost društva u reformu, bolji uspjeh države u procesu pristupanja EU i u odnosu na globalnu zajednicu koja je prepoznala rani razvoj djeteta kao prioritet i uvećan potencijal za primjenu, akademsku i stratešku razmjenu sa članicama EU. Analiza stanja pokazuje da od ukupnog stanovništva u Crnoj Gori živi 37.173 djece mlađe od 5 godina, što je oko 6%, godišnje se rađa oko 7.200 djece, a mortalitet djece do 5 godina starosti je 2,3 na 1.000 rođenih. Neke od najvećih prijetnji ranom razvoju djeteta su: smrtnost majki, niska težina na porođaju, maloljetničke trudnoće, prijevremeni porođaji i neadekvatni nadzor nad djecom. Prema analizi stanja rane intervencije u Crnoj Gori između 10 i 15% djece razvojne dobi do 6 godina treba usluge rane intervencije, što znači da su usluge rane intervencije potrebne za između 3.700 i 5.000 djece. Tokom 2022. godine tu uslugu dobilo je oko 1/3 do 1/2 djece starosti do 6 godina. Potrebno je

smanjiti administrativne i birokratske zahtjeve prema roditeljima/starateljima sve djece, posebno one u riziku i sa teškoćama u razvoju kroz unapređenje digitalizacije, razmjenu informacija između specijalista, izabranih pedijatara i Fonda za zdravstveno osiguranje i učiniti te procedure “prijateljskim” za dijete i porodicu. Takođe, potrebno je implementirati novi model rane intervencije, u smislu porodično orjentisane rane intervencije, koja podrazumijeva aktivno učešće roditelja u radu sa djecom, formiranje centara za djecu koji se bave ranim otkrivanjem i intervencijom na primarnom nivou pri domovima zdravlja, sistemsko bolje reagovanje na znake stresa i lošeg mentalnog zdravlja kod roditelja i djece koji su izraženiji kod ranjivih porodica, stvaranje uslova za produkovanje stručnog kadra koji se bavi ranim razvojem djece i transformacija Centra za autizam u Centar za rani razvoj kako bi se smanjila stigma koja je trenutno prisutna zbog naziva Centra. Takođe, biće potrebno ojačati ulogu Centra za rani razvoj. Bitna je podrška u ishrani, podrška majkama pri problemima sa dojenjem, bolje korišćenje savjetovališta za ishranu, poboljšanje mogućnosti ranog učenja, smanjenje psihičkog ili fizičkog kažnjavanja djece od strane punoljetnih članova porodice, a treba se fokusirati i na suzbijanje siromaštva kod djece. Ministar je informisao i da je sprovedena situaciona analiza za osobe sa invaliditetom i smetnjama u razvoju.

Državni sekretar u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Astrit Hoxha je informisao da je povodom konstatacija iz Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori za 2023. godinu Vlada Crne Gore usvojila Pravilnik o sistematizaciji i unutrašnjoj organizaciji Ministarstva ljudskih i manjinskih prava koji uključuje organizacionu jedinicu Direktorat za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom. Već se pristupilo imenovanju v.d. rukovodioca te organizacione jedinice. Direktorat će pristupiti realizaciji obaveza iz svoje nadležnosti, pripremi dvogodišnjeg Izvještaja o realizaciji Strategije za zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti 2022-2027, izradi Akcionog plana za realizaciju Strategije za 2024-2025, te pronalaženju najboljeg modela za izvještavanje o sprovođenju Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom, najprije formiranju Radne grupe koja bi sačinila Akcioni plan za sprovođenje preporuka iste. Napomenuo je da je ovu obavezu preuzelo Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava 2020. godine od resornog Ministarstva finansija i socijalnog staranja, a što je bila obaveza Ministarstva rada i socijalnog staranja u prethodnim sazivima vlada. Izvještaj se nije podnosio od 2017. godine, tako da će ove godine Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava nastojati da se prema istom odnese najodgovornije u okviru mogućnosti koje ima. Odluka o formiranju Savjeta za prava lica sa invaliditetom datira iz decembra 2021. godine, a strukturnim promjenama u Vladi, te tehničkim mandatom 43. saziva Vlade, revidiranje iste je izostalo, tako da će u najskorije vrijeme pristupiti formiranju istog. Istakao je da se Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava ne bavi primarno zaštitom djece i nijesu nosioci strateških dokumenata koja se bave zaštitom djece i zaštitom djece od nasilja. Djeca iz ranjivih kategorija su uključena u strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana, zaštite od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti, te realizaciju aktivnosti kroz finansiranje projekata nevladinih organizacija. Komisija za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata nevladinih organizacija koji se odnose na unapređenje života djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju u 2023. godini izdvojila je sredstva u iznosu od 185.000 eura, a Komisija za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata nevladinih organizacija u oblasti zaštite prava manjina na prošlogodišnjem konkursu finansirala je tri projekta za mlade u vrijednosti od 37.000 eura, dok je Komisija za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata nevladinih organizacija iz oblasti zaštite prava Roma i Egipćana izdvojila 95.000 eura.

Državni sekretar u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Agron Ibrahimović je saopštio da su Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti propisane usluge socijalne i dječje zaštite, kao što su podrška

za život u zajednici, savjetodavno-terapijske, socijalno-edukativne usluge, smještaj i usluga neodložne intervencije. U prethodnom periodu uspostavljene su usluge dnevnog boravka u cilju unapređenja zaštite djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju koju pruža 20 pružalaca usluga u opštinama: Bijelo Polje, Nikšić, Pljevlja, Herceg Novi, Plav, Ulcinj, Cetinje, Berane, Mojkovac, Rožaje, Danilovgrad, Podgorica, Budva, Golubovci, Tivat, u sklopu Dječjeg doma “Mladost” u Bijeloj i u sklopu Resursnog centra za sluh i govor “Dr Peruta Ivanović” u Kotoru. Ministarstvo rada i socijalnog staranja finansijski participira u ovoj usluzi na način što mjesečno po korisniku plaća iznos od 250 eura. Uspostavljena je i usluga dnevnog boravka za djecu sa problemima u ponašanju koju pružaju tri pružaoca usluga i to dva na teritoriji Glavnog grada Podgorica i jedan na teritoriji opštine Nikšić. U cilju unapređenja zaštite odraslih i starih lica sa invaliditetom uspostavljeno je 18 dnevnih boravaka za odrasla i stara lica i odrasla i stara lica sa invaliditetom i to u: Nikšiću, Danilovgradu, Mojkovcu, Plavu, Cetinju, Rožajama, Bijelom Polju, Petnjici, Pljevljima, Risnu, Baru i Kolašinu. Ministarstvo rada i socijalnog staranja finansijski participira u ovoj usluzi na način što po korisniku mjesečno plaća iznos od 250 eura. Za uslugu pomoć u kući djetetu sa smetnjama i teškoćama u razvoju licencirana su tri pružaoca usluge i ista se pruža u Pljevljima, Žabljaku, Bijelom Polju i Podgorici. Za usluge pomoć u kući odraslom i starom licu sa invaliditetom licencirano je šest pružalaca usluge čime su pokrivene sve opštine u Crnoj Gori. Tokom 2023. godine usluge dnevnih centara koristilo je 353 djece. U dnevnim centrima za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju koji su osnovani kao javne ustanove na nivou lokalne samouprave, osim usluge dnevnog boravka koja je usluga iz oblasti socijalne i dječje zaštite, pružaju se i druge usluge iz oblasti zdravstva i prosvjete, kao što su rad sa logopedom, fizikalna terapija, pomoć djeci i mladima u savladavanju školskog gradiva, korišćenje asistivne tehnologije. Uočava se da su pojedini dnevni centri pored usluge dnevnog boravka dobili licencu za usluge savjetovanja, što nagovještava težnju da se ove ustanove pozicioniraju i budu prepoznate kao centri za pružanje različitih usluga podrške usmjerenih ka osnaživanju porodica koje imaju člana sa teškoćama u razvoju. Ciljna grupa ka kojoj je usmjerena usluga savjetovanja su djeca i mladi sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Skoro svi dnevni centri posjeduju senzorne sobe u kojima tretmane sprovode stručnjaci koji su pohađali specijalnu obuku. Dnevni centri u Bijelom Polju, Nikšiću i Cetinju posjeduju Montesori kabinet. Većina dnevnih centara ima ili nastoji da uvede dodatnu opremu za rad radi pružanja usluga iz nadležnosti drugih resora, kao što su zdravstvo i prosvjeta, što zahtijeva uključivanje ovih resora u finansiranje rada dnevnih centara kako bi se obezbijedila najbolja zaštita djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju i odraslih lica sa invaliditetom, a takođe i finansijska održivost dnevnih centara. Dnevni centri se sve više usmjeravaju na rad sa djecom sa kombinovanim i višestrukim smetnjama u razvoju, a krajnji cilj je da sva djeca budu uključena u obrazovni sistem.

Djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju mogu koristiti prava iz osnovnih materijalnih davanja u oblasti socijalne i dječje zaštite, kao što su dodatak za njegu i pomoć, lična invalidnina, pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih sa posebnim obrazovnim potrebama, pri čemu ovo pravo imaju djeca i mladi koji su otvorili pravo na vaspitanje i obrazovanje i isto podrazumijeva troškove prevoza i smještaja u ustanovu. Ministarstvo rada i socijalnog staranja je u 2023. godini na poziciji transferi ustanovama za finansiranje usluga socijalne i dječje zaštite opštinama opredijelilo 1.616.345 eura koliko je planirano i u ovoj godini. Članom 154 stav 2 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti propisano je da se sredstva za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite obezbjeđuju u budžetu države i budžetu opštine, a takođe je propisano da se budžetom opštine mogu obezbijediti sredstva za usluge socijalne i dječje zaštite kao što su pomoć u kući, smještaj u prihvatilištu/skloništu, stanovanje za socijalno ugrožena lica i druge usluge u

skladu sa materijalnim mogućnostima. U prethodnom periodu lokalne samouprave su bile dužne da donesu lokalne planove socijalne i dječje zaštite kako bi Ministarstvo rada i socijalnog staranja moglo izvršiti transfer sredstava za finansiranje usluga. Kako u lokalnim planovima lokalnih samouprava nijesu jasni kriterijumi koji su propisani Pravilnikom o visini sredstava za razvoj, odnosno finansiranje usluga socijalne i dječje zaštite, Ministarstvo rada i socijalnog staranja nije imalo zakonskog osnova da izvrši finansijski transfer lokalnim samoupravama. Ministarstvo rada i socijalnog staranja je u prethodnom periodu finansiralo usluge socijalne i dječje zaštite putem javnog poziva i u okviru projekta sa UNDP-ijem.

U vezi sa preporukama iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremili eksperti angažovani od strane UNICEF-a državni sekretar Ibrahimović je istakao sledeće: intenziviranje saradnje Ministarstva prosvjete i Ministarstva rada i socijalnog staranja radi jasnog definisanja standarda rada i procesa finansiranja dnevnih centara u cilju njihove sve veće podrške inkluzivnom obrazovanju zbog epidemiološke situacije nije bilo moguće realizovati. U vezi sa preporukom da u dnevnim centrima ne bude miješanja djece sa smetnjama u razvoju i odraslih osoba sa invaliditetom ili da se ta praksa svede na najmanju moguću mjeru napomenuo je da su svjesni da takvo stanje nosi brojne rizike tako da je preporuka realizovana kako bi se ispoštovali međunarodni standardi. U cilju poboljšanja usluga na nivou lokalne zajednice u 2021. godini realizovan je projekat saradnje vrtića i osnovnih škola sa dnevnim centrima u opštinama Kotor, Pljevlja i tadašnjoj Gradskoj opštini Golubovci. Takođe, putem Akcionog plana za implementaciju Strategije razvoja inkluzivnog obrazovanja sprovedena je procjena međusektorske saradnje dnevnih centara, škola, resursnih centara i drugih servisa dostupnih u zajednici i razvijen je plan saradnje. Realizuje se projekat Ministarstva rada i socijalnog staranja sa UNDP-ijem koji se odnosi na razvoj kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori. Projekat se implementira od decembra 2013. do decembra 2024. godine, a ukupan budžet do kraja 2024. godine iznosi više od 4,1 milion američkih dolara. U decembru 2022. godine Ministarstvo rada i socijalnog staranja je u saradnji sa Kancelarijom UNDP-ija u Crnoj Gori ponovo pokrenulo usluge dnevnog boravka za odrasla i stara lica sa invaliditetom, a inicijalan period pružanja usluga bio je od 9. decembra 2022. do 31. decembra 2023. Ovdje spada 12 dnevnih boravaka u deset opština širom Crne Gore. U okviru komponente koja se odnosi na izgradnju i unapređenje objekata socijalne i dječje zaštite izrađen je glavni projekat za rekonstrukciju objekta za potrebe dnevnog boravka za stara lica i male grupne zajednice u opštini Berane, a Ministarstvo rada i socijalnog staranja je uz podršku Kancelarije UNDP-ija u Crnoj Gori iniciralo postupak izračunavanja cijene socijalne i dječje zaštite sa fokusom na usluge u zajednici, za šta je angažovana konsultantska kuća. Izrađena je metodologija za pet usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite. U narednom periodu Ministarstvo rada i socijalnog staranja planira da sprovede aktivnosti na razvoju usluga u sistemu socijalne zaštite, jer usluge treba da u najvećem stepenu odgovore na potrebe korisnika uz poštovanje njihovih ljudskih prava i dostojanstva i da budu jednako dostupne svim korisnicima u sredinama u kojima žive, kao i da se omogućiti korisniku izbor usluga i pružalaca usluga koje bi se obezbjeđivale u kontinuitetu.

Generalna direktorica Direktorata za visoko obrazovanje, učenički i studentski standard u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija Dragana Četković je upoznala sa aktivnostima Ministarstva u ovoj oblasti i istakla da je jedna od važnih obaveza sveobuhvatnije uključivanje svih ranjivih kategorija i lica sa invaliditetom u sistem obrazovanja. Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija je u prethodnom periodu nastavilo proces unapređenja i koordinisanja sistema podrške djeci sa posebnim obrazovnim potrebama. U partnerstvu sa Kancelarijom UNICEF-a u Crnoj Gori 2022. godine su pilotirali model dodatne stručne pomoći kroz saradnju centara za dnevni boravak

i vrtića i škola u opštinama Pljevlja, Kotor i Gradskoj opštini Golubovci. Ovakav model uveden je u još osam centara za dnevni boravak i sada se primjenjuje u 11 opština. Koncept se zasniva na preuzimanju djeteta iz vrtića ili škole i dovođenju u dnevni centar na tretmane. Na ovaj način obezbijedena je podrška za 218 djevojčica i dječaka iz 11 predškolskih ustanova i 18 osnovnih škola. Ovaj vid rada promovisali su Vladi i Savjetu za prava djeteta i preporučili ga kao resurs i ugledni model, a predviđen je i novim Individualno razvojnim obrazovnim planom. U Centru za dnevni boravak u Kotoru sprovedena je dvodnevna obuka na temu „Rana intervencija, intenzivna interakcija, asistivna tehnologija“ koja je obuhvatila 30 učesnika, a u Resursnom centru u Podgorici pet obuka za 173 učesnika na temu „Asistivna tehnologija u radu sa djecom sa tjelesnim, kombinovanim i smetnjama vida“. Kroz program „Ka podržanom razvoju i inkluzivnim kompetencijama“, koji je podržao UNICEF, za delegirane pedijatre i patronažne sestre realizovali su savjetovanje na temu „Model i forme rane intervencije“. Savjetovanje je organizovano za polaznike iz sledećih opština: Tivat, Cetinje, Ulcinj, Bijelo Polje, Podgorica, Nikšić, Rožaje, Kotor, Golubovci, Pljevlja i Berane. Takođe, u saradnji sa UNICEF-om, Ministarstvom zdravlja i Udruženjem psihologa Crne Gore pilotiran je program „Podrška porodično orijentisanim uslugama rane intervencije u lokalnim zajednicama“ u Kotoru i Bijelom Polju. Sprovedeno je preliminarno istraživanje, organizovane su četiri obuke i formirani su timovi koji su radili sa 60 porodica. Program obuke akreditovan je od strane Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu, materijal za akreditaciju podnijet je i Zavodu za školstvo, a Resursni centar Podgorica redovno sprovodi ovaj koncept. Realizovana je obuka „Rana intervencija - Podsticanje razvoja djevojčica i dječaka sa smetnjama i razvojnim rizikom“, kojom je obuhvaćeno 50 nastavnika i stručnih saradnika iz ustanova predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja. Model usluga rane intervencije koji predviđa korišćenje resursa i koordinacione mehanizme upućen je na razmatranje Savjetu za prava djeteta i Vladi na dalje odlučivanje. U prethodnom periodu intenzivirana je saradnja đачkih organizacija i predstavnika lokalnih dječjih parlamenata sa lokalnim dnevnim centrima. Učenici osnovnih škola su u više navrata u pratnji razrednih starješina posjetili dnevne centre i učestvovali u zajedničkim radnim i likovnim aktivnostima. Zajedničke radionice su idealan način promocije inkluzije i podizanja svijesti đака i zajednice o potrebama djece i mladih sa razvojnim smetnjama.

Kada su u pitanju strateški okviri, Strategija inkluzivnog obrazovanja (2019-2025) određuje dalje pravce razvoja obrazovanja za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama. Dokument predstavlja nastavak realizacije mjera Strategije inkluzivnog obrazovanja koja je obuhvatila period od 2014. do 2018. godine i oslanja se na obavezujuća međunarodna načela, standarde i preporuke Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Pristup u izradi pravaca razvoja inkluzivnog obrazovanja određen je međunarodnim praksama, dokumentima, inkluzivnim vrijednostima i načelima, a posebno teorijskim okvirom proisteklim iz Opšteg komentara broj 4 člana 24 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom koji govori o pravu na inkluzivno obrazovanje.

Predstavница Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija je saopštila da su polazna načela, koja predstavljaju okvir njihovog budućeg djelovanja:

- cjelovit sistemski pristup - starati se da svi subjekti ulažu u unapređenje inkluzivnog obrazovanja na svim nivoima kroz institucionalnu politiku, kulturu i praksu;
- cjelovito obrazovno okruženje - uticati na povećanje posvećenosti rukovodstva predškolskih ustanova i škola u sprovođenju inkluzivne kulture, politike i prakse;
- cjelovit pristup ličnosti - prepoznati kapacitete za učenje i postizanje maksimalnih mogućnosti svih učenika;

- podržani nastavnici - omogućiti da svi nastavnici i zaposleni budu obučeni i dobijaju neophodnu podršku za rad u inkluzivnom okruženju za učenje, kroz saradnju, interakciju i rješavanje problema:

- poštovanje i vrednovanje različitosti - obezbijediti da se svi učenici osjećaju cijenjeno, poštovano i uključeno s aspekta različitosti;

- okruženje pogodno za učenje - stvoriti pristupačno okruženje u kojem se svi osjećaju bezbjedno, podržano, stimulirano i u mogućnosti da se izraze;

- uspješna tranzicija - doprinijeti da učenici dobijaju adekvatnu podršku kako bi se obezbijedio uspješan prelaz iz škole na stručno ili visoko obrazovanje, a potom i na posao;

- važnost partnerstava - unaprijediti odnos između okruženja za učenje, roditelja i šire zajednice (stručne, lokalne, civilne) kao put ka inkluzivnim društvima;

- monitoring - obezbijediti redovno praćenje i ocjenjivanje inkluzivnog obrazovanja kako bi se obezbijedilo da, bilo formalno ili neformalno, ne dolazi do segregacije i

- pravilno finansiranje i dodjela resursa - osigurati da svi učenici imaju ravnopravan pristup kvalitetnom obrazovanju i da se dostupni resursi koriste fleksibilno sa ciljem da podrže učešće i učenje u inkluzivnim okruženjima.

Generalna direktorica Direktorata za visoko obrazovanje, učenički i studentski standard u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija Dragana Četković je zaključila da Strategija ranog razvoja djeteta koja je nedavno usvojena predviđa ciljne aktivnosti koje se odnose na podršku i razvoj kompetencija i Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija preduzeće sve neophodne mjere iz svog djelokruga, s akcentom na afirmativne normative, kontinuirane obuke nastavnog kadra i odgovorniji pristup inkluzivnom obrazovanju i vaspitanju.

Ana Kulić Ratković, v.d. direktorica Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu je predstavila ključne podatke sadržane u kvalitetnom i sadržajnom Izvještaju o radu dnevnih boravaka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju za 2022. godinu, sa osvrtom na Zaključke Skupštine Crne Gore, koji je Zavod sačinio postupajući po Zaključku Skupštine Crne Gore. Uslugu dnevnog boravka pruža 17 dnevnih centara lociranih u 16 opština. Prema podacima dostavljenim Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu, uslugu dnevnog boravka u dnevnim centrima krajem 2022. godine koristilo je 375 korisnika, od čega su 239 lica, odnosno 63,7% djeca (do 18 godina), 94 lica ili 25,1% mlade osobe (od 18 do 26 godina) i 42 lica ili 11,2% odrasle osobe (iznad 27 godina). U dnevnim boravcima bili su brojniji pripadnici muškog pola koji su činili 62% od ukupnog broja korisnika. Prema podacima dobijenim od dnevnih centara koji uslugu pružaju i odraslim korisnicima (dnevni centri u Cetinju, Nikšiću, Pljevljima i Bijelom Polju - pilot projekat), u grupama ovih korisnika dominiraju oni koji su ovu uslugu koristili i na mlađim uzrastima. Kada su u pitanju novi korisnici koji u mlađim uzrastima, odnosno prije navršanih 27 godina nijesu koristili ovu uslugu, samo Dnevni centar u Cetinju nije imao novih korisnika, dok ostali navode da imaju i novih korisnika koji ranije nijesu koristili njihovu uslugu. Od 13 dnevnih centara koji aktuelno ne pružaju usluge odraslim korisnicima, većina dnevnih centara procjenjuju da postoji potreba za organizacijom usluge dnevnog boravka i za odrasle korisnike. Naveli su da sedam dnevnih centara ima potrebu i planira uspostavljanje ove usluge, u tri dnevna centra je već pokrenuta procedura, dok četiri nemaju u planu uspostavljanje ove usluge. Tokom 2022. godine u dnevnim centrima bilo je angažovano 257 zaposlenih od čega 82 stručna radnika, 53 stručna saradnika i 122 saradnika. U strukturi stručnih radnika najviše je psihologa koji čine 30% ukupnog broja stručnih radnika zaposlenih u dnevnim centrima. Sledeći po zastupljenosti su socijalni radnici i oni zajedno sa psiholozima čine više od polovine stručnih radnika u ovim ustanovama. Dnevni centri ostvaruju najbolju saradnju sa školama, vrtićima i drugim dnevnim centrima i ova

saradnja na skali od 1 do 4 ocijenjena je sa 3. U podacima dostavljenim Zavodu, iz dnevnih centara uglavnom ističu da se njihova saradnja sa školama i vrtićima ogleda u zajedničkoj izradi Individualnih planova rada i usaglašavanju Individualno razvojno-obrazovnih programa. Međusobna saradnja dnevnih centara je veoma značajna za unapređenje njihovog rada, jer bi dobri primjeri iz prakse pojedinih dnevnih centara, pogotovo onih koji duže vrijeme egzistiraju, pomogli drugim dnevnim centrima prilikom rješavanja aktuelnih pitanja. Na najnižem nivou, u poređenju sa drugim institucijama, ocijenjena je saradnja sa resursnim centrima, a iz pojedinih dnevnih centara su naveli da ovu saradnju i ne ostvaruju. Činjenica da ne sarađuju sa ovom ustanovom može se objasniti time da vjerovatno korisnici usluge dnevnog boravka mahom ne koriste uslugu resurnih centara. Iako je saradnja sa zdravstvenim ustanovama koje prate zdravstveno stanje korisnika dnevnih centara od velikog značaja, jedan broj dnevnih centara uopšte nema saradnju sa izabranim doktorima i doktorima specijalistima korisnika. Imajući u vidu da su korisnici dnevnog centra djeca i mladi sa kombinovanim smetnjama, počev od intelektualno-kognitivnih, mentalnih, fizičko-motornih smetnji, smetnjama u govoru i komunikaciji pa sve do autističnog spektra, predstavnica Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu smatra da je saradnja sa zdravstvenim institucijama nužna. Preporuka Zavoda je da svi dnevni centri uspostave tješnju saradnju sa doktorima specijalistima, a posebno sa doktorima opšte prakse. Naglasila je da su predstavnici Zavod za socijalnu i dječju zaštitu prilikom izrade ovog Izvještaja obišli svaki dnevni centar, razgovarali sa njihovim direktorima, imali intervju sa zaposlenima. Takođe, sve obuke koje Zavod pruža dostupne su svim radnicima iz dnevnih centara. Na kraju 2022. godine 106 stručnih radnika iz dnevnih centara je pohađalo 18 akreditovanih programa obuka Zavoda, a 20 stručnih radnika je prošlo kroz supervizijsku podršku.

Direktor Instituta za javno zdravlje prof. dr Dragan Laušević je saopštio da je Institut za javno zdravlje 4. maja 2021. godine potpisao sa UNDP-ijem Ugovor o implementaciji projektnih aktivnosti u okviru projekta “Reforma sistema vještačenja invaliditeta”, a u planiranom vremenskom periodu uspješno je koordinirao izradu nacrtu liste tjelesnih oštećenja i liste funkcionalnih sposobnosti, te dva upitnika za procjenu funkcionisanja (za djecu i odrasle). Implementacija aktivnosti podrazumijevala je uključivanje velikog broja realizatora iz različitih sektora neophodnih za ostvarivanje ciljeva kompleksnog reformskog procesa vještačenja invaliditeta. Polazeći od činjenice da se reforma navedenog sistema odnosi na pet sektora (socijalna zaštita, zapošljavanje, penzijsko-invalidsko osiguranje, boračka zaštita i obrazovanje), te da je neophodno aktivno uključiti osobe sa invaliditetom u proces dizajniranja budućih rješenja, kao i da je kriterijumima potrebno obuhvatiti kako medicinske, tako i aspekte funkcionisanja, odnosno potrebe za podrškom u svakodnevnom funkcionisanju, Institut za javno zdravlje je prepoznat kao partner koji može na najbolji način omogućiti učešće svih zainteresovanih strana. Usvajanje jedinstvenih kriterijuma za vještačenje invaliditeta, što je osnovni projektni zadatak, treba da omogućiti da se prethodni prilično stresni proces smanji na što je manji broj obaveznih mjera za pripadnike navedene ranjive populacione grupe, jer je sadašnji sistem procjene i vještačenja invaliditeta u Crnoj Gori vrlo složen, nekoordinisan i zasnovan na zastarjelom medicinskom modelu, sa više od 35 komisija koje funkcionišu unutar pet sektora. Svaki sektor ima sopstvene komisije i kriterijume na osnovu kojih odlučuje o pravima po osnovu invaliditeta. U praksi to često dovodi do diskriminacije u postupku odlučivanja o određenim pravima po osnovu invaliditeta, te situacija koje vode socijalnoj isključenosti osoba sa invaliditetom.

Reforma sistema procjene invalidnosti zasnovana na primjeni nove metodologije koja je definisana kroz planirane projektne aktivnosti, a koja se oslanja na poštovanje ljudskih prava i primjeni odgovarajućih normativnih rješenja, treba da olakša osobama sa invaliditetom pristup

svim pravima iz oblasti materijalnih davanja, kao i usluga koje su im namijenjene. Od Instituta se očekivalo da učestvuje u realizaciji izrade sledećih dokumenata: Lista tjelesnih oštećenja i Lista funkcionalnih sposobnosti, kao i Upitnika o procjeni potreba osoba sa invaliditetom, što su osnove za ostvarivanje projektnog rezultata izrade jedinstvenih kriterijuma za vještačenje invaliditeta. Kreiranje navedenih dokumenata je osmišljeno na način da će zaposleni u Institutu, u skladu sa preporukama UNDP-ija, organizovati rad predstavnika iz vladinih i nevladinih organizacija i institucija i poštujući njihove preporuke, kao i uvažavajući sugestije i komentare konsultanata angažovanih od strane UNDP-ija (od strane UNDP-ija su bile angažovane dvije konsultantkinje iz Republike Hrvatske), kreirati pomenuta dokumenta. Nakon definisanja broja i strukture radnih grupa upućen je poziv ustanovama i institucijama javnog sektora koje su identifikovane kao važne za učešće u realizaciji projektnih aktivnosti, a menadžmenti ustanova su imenovali svoje predstavnike u radnim grupama koji su aktivno učestvovali u kreiranju navedenih dokumenata. Prilikom apliciranja sa projektnim aktivnostima, planirano je da u realizaciji procesa posebno bude važna uloga NVO, odnosno predstavnika osoba sa invaliditetom, jer se pošlo od ideje da one same najbolje prepoznaju svoje potrebe i moguća rješenja. Zato je organizacija pripreme za realizaciju projektnih aktivnosti bila usmjerena ka obezbjeđenju učešća što većeg broja predstavnika NVO koje su usmjerene na zaštitu prava lica sa invaliditetom. S tim u vezi objavljen je javni poziv, čime se ostvario cilj da sve zainteresovane NVO imaju priliku da učestvuju u realizaciji projektnih zadataka. Sve NVO koje su se javile na javni poziv bile su uključene u definisanje projektnih dokumenata. U planiranom vremenskom periodu zaposleni u Institutu su uspješno koordinirali izradu nacrtu liste tjelesnih oštećenja i liste funkcionalnih sposobnosti, te dva upitnika za procjenu funkcionisanja (za djecu i odrasle). Rad na izradi pomenutih upitnika vezanih za potrebe osoba sa invaliditetom je u završnoj fazi, ali će biti finalizovan tek po usvajanju konačnog teksta zakona o jedinstvenom vještačenju invaliditeta, čijom izradom koordinira Ministarstvo rada i socijalnog staranja.

Generalna sekretarka Zajednice opština Crne Gore Mišela Manojlović je ukazala na istinsku korisnost rada Odbora za ljudska prava i slobode i drugih skupštinskih odbora koji svojim radom doprinose uspostavljanju suštinske saradnje i partnerstva među različitim institucijama na državnom i lokalnom nivou. Navela je da opštine obavezuje Zakon o lokalnoj samoupravi i u tom smislu opštine učestvuju u pružanju usluga socijalne i dječje zaštite u skladu sa svojim mogućnostima. Opštine su u fazi izgradnje i uspostavljanja dnevnih centara utrošile oko 3 miliona eura kroz učešće u izgradnji objekata, vrijednost ustupljenog zemljišta i naknadu za komunalno opremanje građevinskog zemljišta, a za troškove dnevnih centara u protekle tri godine oko 6 miliona eura. Od 2019/2020. godine opštine su izložene različitim udarima po pitanju finansija zbog neadekvatnih i neprilagođenih zakonskih rješenja kojima se ukidaju ili smanjuju prihodi opština ili se sprečava njihovo povećanje u različitim oblastima. Prema podacima iz 2022. godine, godišnji trošak lokalnih samouprava za ostvarivanje funkcije dnevnih centara je 2.712.274 eura. Zajednica opština Crne Gore je uspostavila saradnju sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja i ušla u pregovore o načinu finansiranja troškova dnevnih centara. Tokom 2023. godine izvršili su analizu ukupnih mjesečnih i godišnjih troškova i utvrđeno je da taj trošak po korisniku iznosi oko 900 eura na mjesečnom nivou. Uslijedilo je povećanje participacije Ministarstva sa 150 na 250 eura mjesečno po korisniku, ali razlika do iznosa od 900 eura i dalje je problematična većini opština iz razloga što je 18 opština neodrživo i korisnice su Egalizacionog fonda i dolaze u situaciju da ne mogu da isplaćuju bruto zarade za sopstvene zaposlene, već su u reprogramu poreskih dugova. Stoga je sve ovo, uz najbolju volju i želju opština, neodrživa konstrukcija za koju se mora naći održivo rješenje. Ministarstvo rada i socijalnog staranja nije bilo u mogućnosti da definiše i

opredijeli iznos participacije za opštine iz razloga što nije usvojen pravilnik, odnosno adekvatna metodologija. Manojlovićka je saopštila da su na izradi izmjena Pravilnika radili cijele prethodne godine, zajedno sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja i da su zahtijevali mnogo veću participaciju države, jer je to izvorna nadležnost države. Stoga Ministarstvo rada i socijalnog staranja treba da uredi ova pitanja posebnim Pravilnikom kojim će utvrditi metodologiju i izvore finansiranja i kojim će se participacija opština svesti na maksimalno 30% ukupnih troškova kako bi opštine mogle da pružaju neke druge usluge za koje postoji potreba u lokalnoj zajednici, a ne da većinu sredstava ulažu u dnevne centre. Naglasila je da je ovo jedan od prioriternih zahtjeva većine opština, dok su Glavni grad Podgorica i opštine u južnom regionu održive opštine koje mogu da finansiraju ove troškove. Ukazala je na iskustva iz regiona gdje se praktikuje povezivanje ustanova za djecu sa smetnjama u razvoju sa ustanovama koje se bave brigom o starima i djecom bez roditeljskog staranja, čime se značajno smanjuju i troškovi neophodni za funkcionisanje ovih ustanova. Apelovala je da se hitno pristupi dovršavanju rada na pravilniku koji će stvoriti osnov da država preuzme veći dio troškova. Takođe, Ministarstvo zdravlja treba da preuzme troškove zdravstvenog osoblja u dnevnim centrima, a treba uvesti i određene stimulativne mjere za zapošljavanje osoblja u manjim opštinama kako bi se ova usluga koja je veoma značajna za jednu od najranjivijih kategorija naših sugrađana mogla izvršavati na najbolji mogući način.

U raspravi su učestvovali: izvršna direktorica NVO Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore Marina Vujačić, predstavnica NVO „Građanska alijansa“ Ljubica Smolović, predsjednik Upravnog odbora Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa smetnjama i teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“ Slobodan Vuković, predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović, generalna direktorica Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Mirjana Pajković, predstavnica NVO „Zračak nade“ Svetlana Dujović, direktor Dnevnog centra za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Tisa“ u Bijelom Polju Ensad Omerović, sekretarka Odbora za društvene djelatnosti Zajednice opština Crne Gore Ivana Nedović, načelnica Odjeljenja za razvoj i stručnu podršku u Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu Dragana Pešić, doktorantkinja socijalnog rada Violeta Golubović, poslanici Mirsad Nurković, Jelenka Adrić, Anđela Vojinović, Armen Šehović, Vaso Obradović, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković, ministar finansija Novica Vuković, generalna direktorica Direktorata za socijalno staranje i dječju zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Mersida Aljićević, državni sekretar u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Agron Ibrahimović, ministar zdravlja dr Vojislav Šimun, direktor Instituta za javno zdravlje prof. dr Dragan Laušević, zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore mr Siniša Bjeković i samostalna savjetnica u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija Aleksandra Kuč.

Izvršna direktorica NVO Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore Marina Vujačić je saopštila da je iznos novca koji se uplaćuje za usluge podrške za život u zajednici u odnosu na iznos koji se uplaćuje za dnevne centre zabrinjavajući, što ne znači da ne treba finansirati dnevne centre, već to ukazuje da se druge usluge ne finansiraju, što je porazno. Za usluge socijalne i dječje zaštite, uključujući usluge podrške za život u zajednici, konkretno za personalnu asistenciju uvedena je participacija korisnika kao obavezna. Primjera radi, osoba sa invaliditetom za koju se procjenom ustanovi da ima mjesečne prihode u iznosu od 800 eura, treba da plaća mjesečnu participaciju u iznosu od 877,53 eura. Ovo je neprihvatljivo, jer osobe sa invaliditetom vodi u situaciju zavisnosti i oni ne žele ostvariti pravo na personalnu asistenciju, jer ih Centar za socijalni rad koji im izdaje rješenje primorava da participiraju u usluzi, a prethodno država nije procijenila i pokrila troškove života nastale zbog invaliditeta. Ovo ukazuje kako se u Crnoj Gori ne cijeni i ne podržava samostalnost osoba sa invaliditetom.

Takođe, istakla je da još uvijek nemamo analizu efekata ishoda usluge dnevnog boravka na šta je ukazano i u Zaključcima Skupštine Crne Gore. Jedan od problema tiče se kapaciteta dnevnih centara, jer u pojedinim dnevnim centrima korisnici imaju rješenja, ali ne koriste usluge dnevnih centara, pa bi trebalo ispitati zašto neki korisnici u dugom vremenskom periodu ne koriste uslugu dnevnog centra, dok drugi koji su na listi čekanja ne mogu dobiti rješenje za korišćenje te usluge. I u dnevnim centrima, pa i u jednom od ovih koje su posjetili predstavnici Odbora za ljudska prava i slobode, prije nekoliko godina prijavljeno je nasilje nad dječakom sa autizmom. Na kraju se to završilo sudskim postupkom i poravnanjem kad je promijenjeno rukovodstvo u tom dnevnom centru. Istakla je da se dnevni centri ne bi smjeli koristiti za zapošljavanje nestručnog i needukovanog kadra. Naglasila je da još uvijek nijesu doneseni svi pravilnici iako je Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti usvojen 2013. Primjera radi, za stanovanje uz podršku ne postoji cijena usluge, a za uslugu gestovnog tumača ne postoji ni standard, pa se neke usluge koje se garantovane zakonom u praksi ne mogu koristiti. Ako nema participacije za dnevne centre, a ne treba je biti, ne smije da postoji participacija ni za druge usluge. Pozvala je ministra zdravlja da se revidira zakonodavstvo iz oblasti zdravstva, uključujući i dio koji se odnosi na ranu intervenciju, jer ona u zakonu nije definisana na način usklađen sa Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom. Još uvijek je usko povezana sa medicinskim modelom pristupa invaliditetu i ne obuhvata svu djecu koja su u riziku, odnosno osobe sa invaliditetom u trenutku kada treba na pravi način otkriti neko oštećenje. Smatra da se u ustanovama obrazovanja na svim nivoima dešava segregacija, dok neka djeca koja su usmjerena u takozvani inkluzivni model obrazovanja su u dnevnim centrima, a neka nijesu ni u dnevnim centrima, što znači da ima djece koja nijesu u sistemu obrazovanja iako je osnovno obrazovanje obavezno. Time treba da se pozabavi Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, zaključila je Vujačić.

Predstavica NVO „Građanska alijansa“ Ljubica Smolović je postavila sledeće pitanje: „S obzirom da se djeca iz romsko-egipćanske populacije suočavaju sa problemom ugovorenih dječjih brakova da li su opredijeljena posebna sredstva za izgradnju centra za djecu žrtve dječjih ugovorenih brakova?“

Predsjednik Upravnog odbora Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa smetnjama i teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“ Slobodan Vuković je ocijenio da država ne izdvaja malo sredstava za nevladin sektor u oblasti invalidnosti. Međutim, na konkursima za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama koje raspisuje resorna ministarstva pojavljuju se fiktivne organizacije kad je u pitanju oblast invalidnosti, čak porodične organizacije. U jednoj porodici postoji po 5-6 nevladinih organizacija koje dobro finansijski posluju. Informisao je da je Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava utvrdilo Listu predstavnika nevladinih organizacija koji su predloženi za člana Komisije za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata/programa nevladinih organizacija u 2024. godini u oblasti zaštita lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocija jednakosti, pri čemu je jedan kandidat predložen od strane 29 organizacija od kojih nijedna nije prepoznata u oblasti invalidnosti, a drugi od 25 organizacija od kojih svaka pomaže osobe sa invaliditetom ili su roditelji djece sa invaliditetom. Zamolio je da ih Odbor za ljudska prava i slobode podrži u sledećim zahtjevima:

- da ministar ljudskih i manjinskih prava donese rješenje o formiranju Komisije za raspodjelu sredstava gdje bi član Komisije iz nevladinog sektora bio predstavnik koga podržavaju organizacije lica sa invaliditetom i roditeljska udruženja, a ako to nije moguće, ministar treba da zastane sa donošenjem rješenja o formiranju Komisije dok se detaljno ne provjere dokazi svih organizacija koje nijesu iz oblasti invaliditeta, a navodno su se bavili pružanjem servisa usluga licima sa invaliditetom;

- zahtijevaju hitan sastanak sa ministrom ljudskih i manjinskih prava u vezi ove problematike i slobodan pristup informacijama u vezi dokaza pojedinih nevladinih organizacija koje nijesu iz oblasti invaliditeta i
- predlažu da se po hitnom postupku pristupi izmjeni Zakona o nevladinim organizacijama čime bi se regulisao izbor člana komisije iz nevladinog sektora u oblasti invaliditeta, na sličan način kako je to Vlada uradila Odlukom o obrazovanju Savjeta za prava lica sa invaliditetom, odnosno da član komisije iz NVO sektora može biti samo predstavnik organizacija lica sa invaliditetom, odnosno lice sa invaliditetom ili roditelj djece sa smetnjama u razvoju;

Savez „Naša inicijativa“ će do kraja sedmice sačiniti dopise svim poslaničkim klubovima, Ministarstvu javne uprave, Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava sa molbom da se po hitnom postupku, ako je moguće u martu mjesecu, pristupi kratkoj izmjeni Zakona o nevladinim organizacijama. Predlažu da Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava odmah narednih dana krene sa kontrolom makar 50% odobrenih projekata iz prethodnog perioda i da gdje god bude zloupotreba oštro sankcioniše svaku nevladinu organizaciju.

Predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović je izrazio očekivanje da će navedeni problemi biti riješeni navodeći da će narednih dana pokušati to riješiti u saradnji sa resornim Ministarstvom.

Mirjana Pajković, generalna direktorica Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava je zamolila predsjednika Upravnog odbora NVO „Naša inicijativa“ da sugestije koje je saopštio na sjednici Odbora u pisanoj formi dostavi Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava. Naglasila je da je Ministarstvo u obavezi da svaku odluku donese u skladu sa zakonom i važećom uredbom.

Predstavnica NVO „Zračak nade“ Svetlana Dujović koja je i predstavica Nacionalne asocijacije roditelja djece i mladih sa smetnjama u razvoju (NARDOS) koja okuplja blizu 600 roditelja djece sa smetnjama u razvoju iz Podgorice, Bijelog Polja, Pljevalja i Tuzi je postavila sledeće pitanje: „U koliko gradova se planira otvaranje centara za rani razvoj tokom 2024. godine i da li je planirano da se ove godine realizuje plan integracije dnevnih centara u sistem podrške ranoj intervenciji?“ Trenutno u šest gradova imamo te centre i dvije jedinice u dva grada. Takođe, saopštila je da su dnevni centri dugi niz godina doprinosili deinstitutionalizaciji, jer da nije bilo njih dosta osoba sa invaliditetom bi boravilo u ustanovama. Ocijenila je da se u dnevnim centrima radi veoma dobar posao, ali se moraju promijeniti standardi i normativi. Informisana je da je u toku izmjena Pravilnika o standardima i normativima za podršku životu u zajednici. Moraju se razdvojiti normativi za djecu, mlade, odrasle i stare, a trenutno su svi definisani istim Pravilnikom. Normativi se moraju razdvojiti i po stepenu podrške. Nevladine organizacije i udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju pružaju usluge u zajednici. NVO „Zračak nade“ je licencirani pružalac usluge za pomoć u kući i za uslugu savjetovanja.

Takođe, saglasna je sa mišljenjem predstavnika NVO „Naša inicijativa“ da je potrebno izmijeniti Zakon o nevladinim organizacijama. Kao članica Nezavisnog monitoring tijela za praćenje Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom saopštila je da su obilazili integrisana odjeljenja, centre za djecu sa posebnim potrebama pri domovima zdravlja, dnevne centre i da su nailazili i na loše stanje. Neophodno je raditi na razvoju usluga u zajednici i više se ne smije pričati o deinstitutionalizaciji. Prema njihovim saznanjima, saradnja između škola i vrtića i dnevnih centara nije dobra kao što je nekad bila. Nemamo standarde kvaliteta. Stanovanje uz podršku ne postoji u Crnoj Gori, a veoma je važno za odrasla lica sa invaliditetom. Takođe, potrebno je razvijati predah

roditeljstvo. Naša dužnost i obaveza je da se djeci sa smetnjama u razvoju obezbijede usluge u njihovoj lokalnoj sredini.

Predstavnica NVO “Zračak nade” Svetlana Dujović je uputila poziv Odboru da posjeti roditeljska udruženja djece sa smetnjama u razvoju koji su licencirani pružaoci usluga i uspostavi bližu saradnju sa Nacionalnom asocijacijom roditelja djece i mladih sa smetnjama u razvoju, što je predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović prihvatio navodeći da će isto biti utvrđeno planom aktivnosti Odbora za 2024. godinu.

Direktor Dnevnog centra za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju “Tisa” u Bijelom Polju Ensad Omerović je saopštio da su uz podršku UNICEF-a, zahvaljujući dobroj volji tri ministarstva, prošle godine realizovali pilot projekat rane intervencije. Trenutno u Crnoj Gori imamo epidemiju djece koja imaju autizam i ekranizam tako da rad sa djecom najmlađeg uzrasta od 0 do 6 godina starosti treba da bude prioritet. Za sada se rana intervencija u Crnoj Gori i dalje sprovodi u okviru pilot projekta u Bijelom Polju i Kotoru iako je usvojena Strategija o ranom razvoju djeteta. Krajem 2023. godine Dnevni centar “Tisa” je potpisao partnerski ugovor o saradnji sa Domom zdravlja u Bijelom Polju, vrtićem i Centrom za socijalni rad u Bijelom Polju. Svi treba da su zahvalni zaposlenima koji čine tim za ranu intervenciju na njihovom entuzijazmu i radu, iz razloga što ti stručni radnici koji obilaze porodice za sada taj posao rade na volonterskoj osnovi. Zaključio je da je važno da sva tri nadležna ministarstva budu uključena u program rane intervencije i da se što prije uspostavi ta usluga.

Sekretarka Odbora za društvene djelatnosti Zajednice opština Crne Gore Ivana Nedović je saopštila da su u komunikaciji sa predstavnicima Glavnog grada Podgorica došli do saznanja da imaju problem u primjeni Pravilnika za usmjeravanje djece. Interesovalo je da li je Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija razmatralo potrebu da se izvrši analiza primjene Pravilnika o načinu, uslovima i postupku za usmjeravanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama i mogućnost njegove izmjene u dijelu koji se odnosi na proširivanje ograničenog broja smetnji, jer se u praksi dešava da im se javljaju roditelji djece koja imaju smetnju koja nije prepoznata Pravilnikom i imaju potrebu za asistentom u nastavi, ali ne mogu da ga dobiju. Smatra da bi Odbor trebalo da preporuči Ministarstvu da ispita ovu situaciju na terenu. Takođe, smatra da bi idealno bilo da roditelji djece sa smetnjama u razvoju sve informacije dobiju na jednom mjestu, kao što je centar za socijalni rad ili dom zdravlja i da se tu upoznaju o svim pravima i povlasticama koje dobijaju od državnih i lokalnih ustanova.

Načelnica Odjeljenja za razvoj i stručnu podršku u Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu Dragana Pešić je saopštila da je finansiranje dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju složeno i na najvišem nivou, na nivou ministara i državnih sekretara, ne može se postići saglasnost koji bi model bio najbolji. Podatak sadržan u Izvještaju Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu nije donešen paušalno i po sopstvenom nahođenju, već u direktnoj komunikaciji sa predstavnicima dnevnih centara, kroz upitnike i intervju, pa su im predstavnici dnevnih centara saopštili da su u odnosu na neki raniji period sada zadovoljni s aspekta održivosti usluge, ali kada je u pitanju kvalitet, svi ističu da iznos sredstava za rad dnevnih centara treba uvećati. Takođe, mora se voditi računa o licima koja rade u dnevnim centrima, profesionalcima koji su posvećeni svom poslu. S tim u vezi, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu za njih organizuje akreditovane obuke kako bi mogli cjeloživotno da se usavršavaju i rade na jačanju svojih kompetencija. Zaključila je da jedino transdisciplinarni pristup može da doprinese poboljšanju kvaliteta usluga i zadovoljstvu krajnjih korisnika. Doktorantkinja socijalnog rada Violeta Golubović je informisala da osam godina radi u

centru za socijalni rad, a njen prvi referat se odnosio na otvaranje Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju u Podgorici. Istakla je da su dnevni centri lijepo zamišljeno rješenje i dobar resurs. Smatra problematičnim što nije određena gornja starosna granica za smještaj lica sa invaliditetom u dnevnim centrima koji su namijenjeni za osobe starije od 27 godina. Osobama sa invaliditetom treba omogućiti samostalan, dostojanstven život, da se integrišu na način koji će biti u skladu sa njihovim željama i mogućnostima. Usluga stanovanja uz podršku, čije sprovođenje je bilo počelo u okviru pilot projekta, nije održana zbog nedostatka finansijskih sredstava. Navela je da su u Nikšiću u Domu za stare smještene dvije osobe sa invaliditetom koje imaju 40 i 47 godina, a mnogo bolje i jeftinije bi bilo da im je omogućeno stanovanje uz podršku. Dok je god makar jedno dijete mlađe od tri godine smješteno u Dječjem domu "Mladost" to nije dobro i država treba da analizira to stanje i adekvatno reaguje. Važno bi bilo da se za odrasla i stara lica sa invaliditetom obezbjeđuje porodični smještaj i u praksi se mora više promovisati. O ostvarivanju prava na tuđu njegu i pomoć odlučuje socio-ljekarska komisija, a u praksi o tome odlučuju samo ljekari, što je loše, jer treba da bude prisutan i socijalni radnik i nada se da će predstavnici Ministarstva uzeti u obzir njenu sugestiju.

Poslanik Mirsad Nurković je saopštio da je nekoliko projekata na sjeveru Crne Gore u fazi izgradnje, pri čemu misli na staračke domove, a u drugim sredinama takvi projekti nijesu ni počeli. Interesovalo ga je da li Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Ministarstvo finansija planiraju da preduzmu aktivnosti na izgradnji staračkih domova u pojedinim opštinama tokom ove godine kako bi ti projekti bili započeti tokom sledeće budžetske godine. Prvenstveno je mislio na izgradnju staračkog doma u Rožajama i ubrzanje završetka staračkog doma u Plavu. Navodeći da Kolašin i Mojkovac koriste Starački dom u Podgorici, interesovalo ga je da li se razmišlja o otvaranju većeg centra na sjeveru Crne Gore. Upitao je da li se razmišlja o povećanju kapaciteta dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju. Ocijenio je da u fokusu treba da budu korisnici dnevnih centara, ali da bi oni imali kvalitetnu uslugu, zaposleni u dnevnim centrima moraju biti zadovoljni. Zaposleni u dnevnim centrima nijesu kolektivnim ugovorom vezani ni za jednu djelatnost i imaju problem kad je u pitanju usklađivanje koeficijenata za zarade zbog čega imaju manja primanja od mnogih zaposlenih u lokalnoj samoupravi i državnoj upravi. Nerijetko posjećuje Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju u Rožajama i divi se zaposlenima u toj ustanovi zbog posvećenosti koju pokazuju u radu sa djecom. Saopštio je da ima sredina u kojima ne postoje drugi servisi koji bi pomogli djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, osim dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju.

Poslanica Jelenka Andrić je postavila sledeće pitanje: „Da li je Ministarstvo zdravlja preduzelo aktivnosti na povećanju broja specijalizovanih stručnih radnika za podršku rehabilitaciji djece sa smetnjama u razvoju: dječjih neurologa, dječjih hirurga, specijalista za rehabilitaciju dječje fizikalne medicine, dječjih fizioterapeuta, dječjih psihologa i posebno dječjih psihijatarata?” Mišljenja je da mi kao društvo ne smijemo dozvoliti da se ponovi konstatacija da dnevni centri za djecu sa smetnjama u razvoju nemaju dobru saradnju sa zdravstvenim ustanovama. Takođe, upitala je da li postoji mogućnost prekogranične saradnje u okviru koje bi iz regiona, posebno iz Srbije u Crnu Goru dolazili gostujući ljekari, jer su naši građani često prinuđeni da svoju djecu vode na dijagnostiku u Beograd, što mnogo košta i roditelje i državu, a najviše dijete koje je istrgnuto iz svog prirodnog okruženja.

Poslanica Anđela Vojinović je saopštila da je u pripremi za sjednicu Odbora razgovarala sa roditeljima djece sa smetnjama u razvoju iz Nikšića i Podgorice, a među njima i sa roditeljima odraslih osoba sa autizmom koje se nakon navršanih 18 godina smještaju u Zavod "Komanski

most”. Žao joj je što Odbor nije posjetio Zavod “Komanski most”, jer roditelji navode da su potpuno nezadovoljni uslugama koje se pružaju u toj ustanovi. Upitno je gdje će te osobe nakon smrti njihovih roditelja. Navode da su malo uključeni i prilikom izrade strategija i akcionih planova za djecu sa autizmom. Roditelji iz Podgorice su prokomentarisali da bi Centar za autizam trebalo da funkcioniše kao Institut “Đorđe Kostić” u Beogradu. Apelovala je da se pronade adekvatan način za zadovoljenje potreba djece sa autizmom, ali i njihovih roditelja.

Istakla je da je potrebno prilagoditi uslove za odlazak u penziju roditelja djece sa smetnjama u razvoju, jer trenutno zakonsko rješenje nalaže 20 godina radnog staža kao uslov za prijevremenu penziju i dodjeljuje im se minimalni iznos penzije. Većina predloga roditelja je bila da se smanji granica na 15 godina radnog staža i da se uveća iznos penzije. U praksi centara za socijalni rad nakon prikupljanja dokumentacije i ostvarivanja prava na tuđu njegu i pomoć ili ličnu invalidninu, roditelji po dobijanju rješenja moraju naknadno ići u prostorije centra te posebno tražiti dječji dodatak, naknadu roditelju/staratelju. Roditeljima djece sa smetnjama u razvoju značajna bi bila besplatna psihološka podrška, a poželjna bi bila onlajn aplikacija putem koje bi u slučaju potrebe mogli da kontaktiraju stručna lica. Roditelji djece sa autizmom su zahtijevali uvođenje kartica sa suncokretima, jer su one međunarodno priznate kao znak prepoznavanja osoba sa autizmom.

Poslanica Anđela Vojinović je postavila sledeća pitanja:

- Koje aktivnosti je Ministarstvo rada i socijalnog staranja preduzelo na ubrzanju reforme sistema socijalne i dječje zaštite, u skladu sa preporukama Komiteta Ujedinjenih nacija za prava djeteta i međunarodnim standardima? *(Zaključak 14)* i

- Koje aktivnosti su preduzete na usklađivanju zakona i politika sa Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom? *(Zaključak 15)*

Poslanik Armen Šehović je postavio sledeća pitanja:

- Da li je usvojen Akcioni plan za implementaciju preporuka sadržanih u Analizi intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori i ukoliko nije, iz kojih razloga isti nije usvojen? *(Zaključak 3)* i

- Koje aktivnosti su preduzete na uspostavljanju registra osoba sa invaliditetom, odnosno konsolidovane baze podataka o djeci sa smetnjama u razvoju? *(Zaključak 5)*.

Poslanik Vaso Obradović je saopštio da se ne smije dozvoliti ovolika inertnost, a naš sistem je suviše mali da bi prepoznavali probleme u prošlom vijeku, a rješavali ih u narednom. Smatra da su predstavnici institucija na zajedničkom zadatku kako bi neke stvari pokrenuli sa mrtve tačke. Nedostaje mnogo zakona, podzakonskih akata, postoje mnoge praznine i neusaglašenosti. Postavio je sledeća pitanja:

- Da li je Ministarstvo finansija uspostavilo procedure sufinansiranja integrisanih međusektorskih usluga za djecu sa smetnjama u razvoju sa međuministarskog i lokalnog nivoa i ako nije, da li namjerava to uraditi? *(Zaključak 11)*;

- Ako je urađeno ocjenjivanje inkluzivnog obrazovanja, kakve su ocjene inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori i koji su benefiti tog procesa? i

- Koje aktivnosti su preduzele nadležne institucije na širenju spektra usluga koje dnevni centri mogu pružati? Šta je preduzeto na povećanju raznovrsnosti spektra usluga i pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite zasnovanih na porodici i zajednici u smislu kapaciteta, broja dostupnih mjesta i geografske distribucije? *(Zaključak 12)*.

Poslanik Obradović je saopštio da predmetni nastavnici nijesu dovoljno edukovani za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju, zbog čega je neophodno dodatno jačati psihološko-

pedagošku službu. Ima slučajeva da komisije različito procjenjuju, pa komisije za usmjeravanje djece daju mišljenje da je dijete iz spektra autizma, a za ljekarsku dijagnozu je potreban duži vremenski period, pa socio-ljekarska komisija da mišljenje da dijete ne ispunjava određene uslove, jer nema dijagnozu. Ima i roditelja koji neće da prihvate dijagnozu djeteta. Smatra da Odbor i dalje treba da se bavi ovim pitanjima i da se bori da ovi problemi što prije budu riješeni. Zahvalio je Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu na Sažetku izvještaja, uz ocjenu da je isti izvanredno urađen. Jasno je da još uvijek ima vrlo malo horizontalne komunikacije među institucijama, zaključio je poslanik Obradović.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović je ukazao na ključne stvari koje su saopštene članovima Odbora za ljudska prava i slobode prilikom posjeta dnevnim centrima za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju u Bijelom Polju, Pljevljima i Nikšiću:

- potrebno je donijeti pravilnik kojim će se utvrditi precizna cijena koštanja usluge po djetetu, kao i jasni načini finansiranja dnevnih centara, a direktor Dnevnog centra u Bijelom Polju nas je informisao da je bio član Radne grupe koja je pripremala nacrt pravilnika o cijenama usluga, ali isti nikada nije usvojen;
 - opštine izdvajaju značajna sredstva za dnevne centre za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, što ih ograničava u razvoju novih usluga na lokalnom nivou;
 - ukoliko se ostale ustanove, kao što su vrtići i škole ne povežu sa dnevnim centrima, može se doći u situaciju da pojedini dnevni centri nestaju, jer neće imati korisnika iz razloga što nemaju ranu intervenciju i ne obezbjeđuju dodatnu stručnu podršku;
 - bilo bi značajno obezbijediti dodatne obuke za zaposlene u svim dnevnim centrima, jer se preko Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu za sada realizuju osnovne neophodne obuke;
 - dodatna stručna podrška za korisnike koji nakon vrtića i škole dolaze u dnevne centre još uvijek nije normativno definisana, nego se svodi na dobru praksu;
 - Dnevni centar u Bijelom Polju radi uvođenja nove usluge “mobilni tim” putem koje će stručni tim Dnevnog centra odlaziti u kuće u kojima korisnici žive u ruralnim područjima u decembru 2023. obratio se dopisom Ministarstvu rada i socijalnog staranja zahtjevom za nabavku kombi vozila, ali odgovor još uvijek nijesu dobili;
 - da bi precizno trebalo definisati normative i standarde rada, pri čemu normative treba vezati za stepen podrške, a ne za broj korisnika i
 - da bi i država trebalo da se uključi u dio koji se tiče finansiranja za lica starija od 27 godina.
- Predsjednik Odbora je postavio sledeća pitanja:

- Imajući u vidu povećanje broja djece sa autizmom (oko 70 u Nikšiću) i namjeru da se otvori Centar za autizam koji će biti još jedna ustanova koja će mnogo značiti ne samo za Nikšić, nego i šire, jer može da preraste u regionalni centar, čime bi se značajno smanjili troškovi porodica koje u tu svrhu odlaze van Crne Gore, što je Odbor za ljudska prava i slobode podržao, kakav je stav nadležnih institucija, prvenstveno Ministarstva zdravlja i Ministarstva rada i socijalnog staranja, po ovom pitanju?

- Koliko finansijskih sredstava se na godišnjem nivou izdvaja iz državnog budžeta za usluge socijalne i dječje zaštite i na koji način se vrši prioritizacija koje usluge u domenu socijalne i dječje zaštite će se podržati i koliki iznos od državnih sredstava, sredstava koja se opredjeljuju za finansiranje projekata nevladinih organizacija i sredstava Evropske unije se opredjeljuje za djecu sa smetnjama u razvoju? (*Zaključak 10*).

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković je upitala koja od zemalja u našem okruženju ima zakon o jedinstvenom vještačenju invaliditeta i kakva su njihova dostignuća, odnosno šta su korisnici i šta je sistem dobio usvajanjem takvog zakona.

Ministar finansija Novica Vuković je saopštio da razgovarali sa predstavnicima Ministarstva rada i socijalnog staranja oko uspostavljanja procedura sufinansiranja integrisanih usluga za djecu sa smetnjama u razvoju, navodeći da je Ministarstvo rada i socijalnog staranja ključni nosilac ovog procesa. Usluge zdravstvene zaštite nijesu budžetom najbolje predviđene, a cijena usluge treba da se odredi kako bi se realno postavio sistem sufinansiranja. U IV kvartalu ove godine očekuje se novi zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti i nada se da će njime biti precizno definisana ova pitanja. Saopštio je da su apelovali da predlozi zakona budu pripremljeni do kraja III, eventualno početka IV kvartala da bi imali jasne inpute i poznate troškove za narednu budžetsku godinu. Apelovao je na vlasti na lokalnom i na centralnom nivou da sada apliciraju sa projektima koji su spremni i koji mogu da budu zreli u kratkom vremenskom periodu kako bi prošli komisiju i bili uvršteni u budžetiranje za narednu godinu. U Ministarstvu finansija se bave praćenjem svih infrastrukturnih i kapitalnih projekata kako bi na mjesečnom nivou mogli da posmatraju stepen realizacije projekata, odnosno budžeta. Budžetom za ovu godinu predviđena je izgradnja Doma starih u Plavu.

Mersida Aljićević, generalna direktorica Direktorata za socijalno staranje i dječju zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja je saopštila da su svjesni neophodnosti definisanja integrisanih usluga novim zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti. Ove usluge će pored onih iz domena Ministarstva rada i socijalnog staranja obuhvatiti usluge iz domena prosvjete i zdravstva, na čemu će raditi sa radnom grupom koja će biti formirana u narednom periodu. Nakon toga će se stvoriti uslovi za finansiranje integrisanih usluga, kako bi mogli da utvrde šta su čije nadležnosti u dijelu koji se tiče finansiranja.

Informisala je da NVO „Centar za romske inicijative“ iz Nikšića pruža usluge SOS telefona i savjetovanja za romsko-egipćansku djecu, pa im je Ministarstvo rada i socijalnog staranja izdalo licencu za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite za uslugu SOS telefon za djecu žrtve dječjeg ugovorenog braka sa teritorije Crne Gore i licencu za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite za uslugu savjetovanje djetetu kojem je usled posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne i dječje zaštite.

Saopštila je da ne planiraju otvaranje novih dnevnih boravaka, već razvoj dodatnih usluga za podršku životu u zajednici. Ministarstvo rada i socijalnog staranja privodi kraju izradu strategije deinstitucionalizacije kojom će pokušati da osobe koje su već smještene u institucijama motivišu da se vrate životu u zajednici uz adekvatne usluge kojima će im se pružiti podrška. Kada je riječ o zaradama zaposlenih u dnevnim centrima, saopštila je da oni ne spadaju pod granski kolektivni ugovor za oblast socijalne i dječje zaštite, jer njihov osnivač nije država, već lokalna samouprava. Svjesna je da je njihov rad izuzetno težak, može da razumije nezadovoljstvo imajući u vidu obim posla koji obavljaju, ali treba da se obrate lokalnim samoupravama i da se sa njima dogovore. Ukoliko im bude trebala njihova podrška u nekom dijelu, biće im na raspolaganju zajedno sa predstavnicima Sindikata koji će sagledati da li postoji način da se dnevni centri priključe granskom kolektivnom sporazumu koji Ministarstvo dogovara sa predstavnicima Sindikata socijalne djelatnosti. Kada je riječ o domovima starih, navela je da je izgradnja Doma starih u Plavu počela prošle godine, a kada je riječ o daljoj izgradnji domova za stare, u skladu sa strateškim opredjeljenjem države, ne predviđa se otvaranje novih domova za stare. Navela je da se registar osoba sa invaliditetom ne može uspostaviti dok se ne usvoji zakon o jedinstvenom vještačenju invaliditeta. Donošenjem zakona formiraće se jedinstveni centar za vještačenje invaliditeta čijim radom će se ukinuti sve postojeće komisije. Tim zakonom će se promijeniti pristup procjene invaliditeta. Prema podacima kojima raspolaže, Savjet za prava djeteta nije usvojio Akcioni plan za implementaciju preporuka sadržanih u Analizi intersektorske podrške različitih sistema djeci sa

smetnjama u razvoju u Crnoj Gori. Informisala je da Hrvatska ima Zakon o jedinstvenom vještačenju invaliditeta, ali se njihova metodologija i naša buduća metodologija značajno razlikuju. Konsultantkinje koje su iz Hrvatske radile na primjeni hrvatskog Zakona i nedostatke koje su oni imali u primjeni, mi smo pokušali otkloniti u pripremi zakona, pojasnila je Aljićević.

Generalna direktorica Direktorata za socijalno staranje i dječju zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Mersida Aljićević je saopštila da se nijedna reforma ne može završiti u kratkom vremenskom periodu. U trenutnoj reformi ključan je razvoj usluga u sistemu socijalne i dječje zaštite, bolje targetiranje i raspodjela materijalnih davanja u oblasti socijalne i dječje zaštite i jačanje kapaciteta pružalaca usluga, odnosno centara za socijalni rad i ustanova socijalne i dječje zaštite. Kada je riječ o usklađivanju sa konvencijama, istakla je da se svako usklađivanje odnosi na donošenje novog zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti na osnovu koga bi se kasnije mogla uskladiti i podzakonska akta, jer većina njih do sada nije usklađena. U pripremi podrške porodicama koje imaju djecu sa smetnjama u razvoju razmišljali su i o hraniteljima koji bi se odlučili da uzmu djecu sa smetnjama u razvoju, tako da u narednom periodu planiraju profesionalizaciju specijalizovanog hraniteljstva za djecu sa smetnjama u razvoju. Do sada smo imali veoma mali broj hranitelja koji su uzimali djecu sa smetnjama u razvoju. Socijalno-ljekarska komisija i Komisija za usmjeravanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama nijesu iste komisije, jer se socijalno-ljekarska komisija bavi pravima iz oblasti socijalne i dječje zaštite, a Komisija za usmjeravanje se formira pri lokalnim samoupravama. Centri za socijalni rad su u obavezi da informišu stranke o svim pravima koja mogu ostvariti nakon ostvarivanja dodatka za njegu i pomoć, a stranke se obraćaju zahtjevima za prava koja treba da ostvare. Porodice koje imaju potrebu za dodatnom podrškom mogu da se obrate centru za socijalni rad koji ih može uputiti na uslugu savjetovališta koje se u praksi veoma rijetko koristi.

Državni sekretar u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Agron Ibrahimović je saopštio da je Zakonom o Budžetu Crne Gore za 2024. godinu za materijalna davanja i usluge iz oblasti socijalne i dječje zaštite odobreno 206.323.000 eura i to za dječje dodatke 53.000.000 eura, materijalno obezbjeđenje porodice 10.000.000 eura, porodijska odsustva 35.000.000 eura, tuđu njegu i pomoć 72.000.000 eura, ishranu djece u predškolskim ustanovama 800.000 eura, izdržavanje štíćenika u domovima 6, 7 miliona eura, ostala prava iz oblasti socijalne zaštite 28,8 miliona eura, transfere za jednokratnu socijalnu pomoć 470.000 eura, ostale transfere pojedincima 100.000 eura i ostale transferi institucijama 3,8 miliona eura.

Na osnovu podataka o utrošenim sredstvima po vrstama materijalnih davanja u 2023. godini evidentirano je da je najviše novca izdvojeno za sledeća davanja: dodatak za djecu više od 51 milion eura, refundacija naknade za porodijsko/roditeljsko odsustvo sa opremom za novorođeno dijete i naknada po osnovu rođenja djeteta blizu 33,5 miliona eura, dodatak za njegu i pomoć više od 30 miliona eura, dok je za obeštećenje za majke troje ili više djece po osnovu Odluke Ustavnog suda izdvojeno oko 46 miliona eura. Iz budžeta za 2023. godinu utrošeno je 400 miliona eura, a za 2022. godinu bilo je više od 131 milion eura. Za 2024. godinu planirano je slično, a za narednu godinu iznos će zavisiti od reforme socijalne politike.

Ibrahimović je saopštio da će Ministarstvo rada i socijalnog staranja nastojati da ubrza reformu sistema socijalne i dječje zaštite u skladu sa preporukama Komiteta UN za prava djeteta i međunarodnim standardima. Ministarstvo je, uz podršku UNICEF-a i UNDP-ija, započelo proces izrade strategije deinstitutionalizacije u Crnoj Gori za period 2024-2028. godina, a usvajanjem ove strategije Vlada će nastojati da unaprijedi prava najugroženije djece, mladih, odraslih i starih koji žive u velikim rezidencijalnim institucijama. Takođe, primjenom ove strategije unaprijediće se pružanje podrške biološkim porodicama u cilju preveniranja izdvajanja djece iz njihovih

bioloških porodica i smještaja u institucijama, ubrzati proces deinstitutionalizacije i obezbijediti da djeca, mladi i odrasli žive u najmanje restriktivnom okruženju, uz podršku usluga koje se pružaju u okviru porodice i zajednice. Reforma socijalne politike se ne može desiti za tri mjeseca otkada je ova Vlada, jer je za to potrebno vrijeme. Primjena novog zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti neće podrazumijevati samo proširenje usluga, već i povećanje kvaliteta usluga i povećanje materijalnih davanja. Prema njihovim preliminarnim procjenama budžet za socijalnu politiku ne može biti manji od 400 miliona eura godišnje.

Ministar zdravlja dr Vojislav Šimun je saopštio da bi volio da zna koji dnevni centri su istakli da imaju nedovoljno dobru saradnju sa zdravstvenim ustanovama, jer bi želio da zna o kojim zdravstvenim ustanovama je riječ, uz ocjenu da se to ne smije dopustiti. Na primarnom nivou zdravstvene zaštite su pedijatri, a pri domovima zdravlja funkcionišu i savjetovaništa za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama. Na drugom nivou je Centar za autizam koji će postati Centar za rani razvoj. Pored toga, oni pružaju podršku dnevnim centrima i resursnim centrima. Mora se obezbijediti kontinuitet i veća frekventnost pružanja zdravstvenih usluga djeci sa smetnjama u razvoju. Potrebno je bolje koristiti postojeće resurse, a važno je i doedukovati postojeći kadar. Raspisano je 18 specijalizacija za pedijatre u domovima zdravlja u Crnoj Gori, takođe nekoliko specijalizacija iz neurofiziologije, dječje anestezije, dječje hirurgije, kao i audiologije. U Crnoj Gori su trenutno dva dječja psihijatra, od čega je jedan na porodijskom odsustvu, a raspisane su još dvije specijalizacije. Uvijek postoji mogućnost revizije godišnjeg plana specijalizacija. Potvrdio je da Zakon o zdravstvenoj zaštiti trenutno ne prepoznaje ranu intervenciju, što će imati u vidu prilikom pripreme novog zakonskog teksta.

U vezi sa idejom o osnivanju Centra za autizam u Nikšiću, saopštio je da je Centar za autizam na sekundarnom nivou, ali se na primarnom nivou zaštite može govoriti o savjetovaništu, pa se u okviru savjetovaništa može krenuti sa tom inicijativom. Smatra da je riječ o konstruktivnim idejama, ali uvijek treba imati u vidu potrebe, finansije i kadar koji predstavlja glavni problem. Mišljenja je da najprije treba uraditi detaljnu analizu, a nakon toga preduzeti dalje korake.

Oko 100.000 eura je već uloženo u edukaciju fizioterapeuta za dječju fizioterapiju i dječju rehabilitaciju, što planiraju da urade i sa ostalim specijalnostima. Obezbijedili su budžet od 1,2 miliona eura za sprovođenje Strategije za rani razvoj djeteta što je tijesno povezano sa ovom tematikom. Uskoro će biti otvorena Klinika za mentalno zdravlje. Prethodnih dana su on i direktor Instituta za javno zdravlje imali konsultacije sa nekim stručnjacima iz regiona (Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije) jer su svjesni da postoji mogućnost poboljšanja međuregionalne saradnje u primjeni određenih modela koje su države u regionu već uspješno implementirale. Rade na rješavanju problema u vezi sa listama čekanja koje su nepravilne, ne poštuju se termini i ne zna se kada se oslobađa određeni termin. Terminu će se dobijati po modelu semafora, odnosno po prioritetima, ali je bitno da svaki pacijent dobije termin. Saopštio je da je promjena naziva centrima pri domovima zdravlja planirana Strategijom ranog razvoja djeteta i biće implementirana. Roditelji su bili aktivni učesnici izrade Strategije za rani razvoj djeteta i planirano je da budu aktivni dio terapijskog postupka pri domovima zdravlja. Saglasan je da postoji problem sa registrima, jer i oni imaju problem sa registrima za brojna oboljenja, a na proljeće će raditi zakon o zbirkama podataka u okviru čega će se baviti i sakupljanjem podataka i digitalizacijom baza. Informisao je da tokom ove godine planiraju osnaživanje postojećih centara za rani razvoj.

Direktor Instituta za javno zdravlje prof. dr Dragan Laušević je istakao da je za razvoj djeteta ključni period do pete godine života. Zdravstveni sektor ne može da pokrije sva pitanja koja se tiču djece sa autizmom, već treba angažovati i druge stručnjake, a određeni broj lica je

potrebno doedukovati za neke jednostavnije stvari koje djeci sa autizmom trebaju. Takođe, važnu ulogu imaju roditelji, kao i nevladin sektor koji takođe treba da se angažuje.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore mr Siniša Bjeković je saopštio da nemamo podataka koliko među Romima i Egipćanima ima osoba sa invaliditetom, nego su među njima i „nevidljiva“ lica koja nijesu riješila građansko-pravni status, a ta djeca su čak izvan obrazovnog sistema. Pitanje je koliko je romske djece među korisnicima dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković je saopštila da nas je priča o zaposlenima u dnevnim centrima dovela do toga da dnevne centre i zaposlene u njima doživljavamo kao da su van Crne Gore. Svi zajedno zaboravljamo kako smo došli do dnevnih centara, a molili smo predsjednike opština da ih osnivaju, jer je obaveza Crne Gore bila da razvija usluge na lokalnom nivou. Kroz priču o dnevnim centrima priča se o razvoju svake druge usluge. Da je na mjestu predsjednika opština, ne bi nijednu više prihvatala, jer je predstavica Zajednice opština saopštila u kakvoj poziciji su lokalne samouprave. U svakom strateškom dokumentu piše da svi korisnici treba da dobiju usluge u najmanje restriktivnom okruženju, a za sve njih najmanje restriktivno okruženje je mjesto gdje oni žive. Ponekad se zaklanjamo iza velikog broja strateških dokumenata koji ničemu ne služe. Takođe, podsjetila je da su predstavnici Odbora za ljudska prava i slobode prilikom posjete Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Nikšiću informisani o namjeri da se otvori Centar za autizam. Upitno je da lokalne samouprave sada preuzimaju inicijativu da otvaraju nove ustanove i usluge, pa ćemo kasnije razmišljati kako će se finansirati. Takođe, ako se planira donošenje novog zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti u IV kvartalu ove godine, onda je cijela sledeća godina izgubljena u pogledu planiranja finansijskih sredstava za njegovu primjenu. Osim materijalnih davanja koja su cjelovita, sav sistem usluga u socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti je veoma rascjepkan i nema ga. U Podgorici 20 mjesta u dnevnom boravku je vrlo malo i ne mogu da prime više korisnika, pa su roditelji upućivali pritužbe Zaštitniku. Stoga je Zaštitnik dao preporuku da Ministarstvo rada i socijalnog staranja pronađe način za rješavanje tog problema. Duže od 15 godina se radi metodologija izračunavanja cijena usluga u ustanovama koje ih pružaju i još uvijek je ne posjedujemo. Vrlo je raznolika situacija na terenu u vezi s tim kako se 250 eura koje država izdvaja mjesečno po korisniku dnevnog centra dalje transferiše prema dnevnim centrima.

Zamjenica Zaštitnika Snežana Mijušković je podsjetila da je institucija Zaštitnika prije nekoliko godina sačinila Izvještaj o mentalnom zdravlju djece u Crnoj Gori. Zamolila je ministra zdravlja da se ispoštuje preporuka Zaštitnika koja se odnosila na centre za djecu sa smetnjama u razvoju u okviru domova zdravlja. Podsjetila je da su ti centri pri domovima zdravlja veoma raznoliki u pogledu kadrova i prostora. Još uvijek nemamo jedinstvenu evidenciju o djeci sa smetnjama u razvoju jer svi organi vode neke svoje, sporadične evidencije. Takođe, u okviru samog sistema zdravstvene zaštite ne postoji protok informacija.

Zaklanjanje iza strateških dokumenata i, po njenim riječima, još uvijek neusvojenih zakonskih rješenja ne može se implicirati na sledeću budžetsku godinu, jer takva neizvjesnost može dovesti u pitanje funkcionisanje dnevnih centara.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković je saopštila da bi radu komisija za usmjeravanje trebalo posvetiti posebnu pažnju. Tokom svake školske godine Zaštitnik dobija značajan broj pritužbi od strane roditelja djece sa smetnjama u razvoju zbog određivanja asistenata. Komisije za usmjeravanje navedu da djetetu treba asistent, a kada dijete dođe u školu ili se roditelji obrate Zaštitniku, utvrde da toga asistenta nema. U jednom momentu su sugerisali direktorima škola i predstavnicima Ministarstva da se žale na rješenje komisije da bi

dobili na vremenu da procijene da li je svaka ocjena i dodjela asistenta potreba ili nije, ali se oni nijesu žalili. Ta rješenja su postala izvršna i bilo koji roditelj da se žalio dobio bi državu Crnu Goru na sudu. Kao društvo smo mnogo pričali o asistentima u nastavi, trudili se da se njihova zanimanja verifikuju i da dobijaju određene nadoknade, a sada smo stigli do toga da shodno Zakonu o obrazovanju odraslih asistenti u nastavi dobijaju obuku u auto školi. Zaštitnik je u jednom predmetu dao sugestiju Ministarstvu da se to preispita.

Samostalna savjetnica u Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija Aleksandra Kuč je saopštila da je njihova vizija da sva djeca budu uključena u obrazovanje i intenzivno rade na tome. Neophodna im je saradnja sa dnevnim centrima zbog podrške koju mogu da pruže. Napomenula je da resursni centri u Podgorici pružaju podršku i pomoć djeci uzrasta od 0 do šest godina u periodu od 8 do 17 časova. Takođe, pedagoško-psihološke službe u školama u pripremi individualno-razvojnih planova sarađuju sa dnevnim centrima. Svjesni su mogućnosti osnaživanja pedagoško-psiholoških službi i uključivanja više stručnih osoba, ali pojedina zanimanja su deficitarna tako da je to vrlo teško ostvariti. Rana prevencija i intervencija su veoma važne, kao i saradnja među resorima i institucijama.

Informisala je da je, uz pomoć UNICEF-a, odrađena sveobuhvatna analiza obrazovanja u Crnoj Gori za period od 2015. do 2020. godine i da su 1. novembra 2022. godine prezentovali rezultate rada čime su obuhvaćene sve oblasti, uključujući infrastrukturu, kapacitete, kadar i implementaciju inkluzivnog obrazovanja. Najveći ostvareni benefit je socijalizacija djece sa posebnim obrazovnim potrebama. I dalje ima roditelja koji veoma teško prihvataju da njihovo dijete ima smetnje u razvoju, pa im je potrebna psiho-socijalna podrška. Komisije za usmjeravanje se razlikuju od lokalne samouprave do lokalne samouprave, a Ministarstvo ima bazu djece sa posebnim obrazovnim potrebama koja su uključena u redovan vaspitno-obrazovni proces. Bazu su sačinili na osnovu dostavljenih rješenja o usmjerenju. Što se tiče prelaska iz osnovnih u srednje škole, rade se tranzicioni planovi. Asistenti u nastavi su tehnički vid podrške. Po Zakonu i Pravilniku definisano je pet smetnji kada se propisuje da je potreban asistent. Propisano je da je radno vrijeme asistenta osam sati. Pitanje je koliko neko dijete, u zavisnosti od teškoće koju ima, može da provede na nastavi u učionici. Vrlo često roditelji reaguju jer smatraju da je asistent zadužen samo za njihovo dijete. Kada je riječ o sticanju setifikata za asistente, smatra da treba voditi računa o tome ko može biti asistent. Tačno je da su jedna auto škola i Gimnazija "Slobodan Škerović" bili zaduženi za obuku asistenata i izdavanje sertifikata, ali se nada da će se to uskoro izmijeniti. Vjeruje i da će se pristupiti izmjenama pomenutog Pravilnika.

Poslanici i ostali učesnici Kontrolnog saslušanja koji su postavili pitanja izrazili su nezadovoljstvo odgovorima predstavnika nadležnih institucija koji su uglavnom dali uopštene i neprecizne odgovore na postavljena pitanja. Najavili su da će se rješavanjem većine ukazanih problema baviti u okviru pripreme novog zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti čije usvajanje se očekuje u IV kvartalu ove godine. Takođe, ukazali su da će se određena pitanja riješiti donošenjem zakona o jedinstvenom vještačenju invaliditeta i Strategije deinstitucionalizacije koja se očekuje u IV kvartalu ove godine.

Nakon petosatne rasprave, može se zaključiti da nadležne institucije, a prvenstveno Ministarstvo rada i socijalnog staranja koje je, shodno nadležnosti, ključno u ovoj oblasti, nijesu realizovale Zaključke Skupštine Crne Gore donesene 2022. godine. Istaknuto je da se ne smije dozvoliti ovolika inertnost, a naš sistem je suviše mali da bi prepoznavali probleme u prošlom vijeku, a rješavali ih u narednom.

Odbor očekuje da će na narednoj sjednici koja će biti posvećena ovoj temi dobiti konkretne podatke od nadležnih institucija i da će biti realizovano mnogo više aktivnosti u cilju unapređenja

položaja djece sa smetnjama u razvoju, kao i da će se pokazati odgovorniji odnos prema obavezama utvrđenim Zaključcima Skupštine Crne Gore koji su usvojeni jednoglasno od strane tada prisutnog 71 poslanika Skupštine.

Odlučeno je da se sačini Izvještaj sa predlogom zaključaka koji će Odbor podnijeti Skupštini u skladu sa članom 77 st. 2 i 3 Poslovnika Skupštine Crne Gore.

Na osnovu člana 77 st. 2 i 3 Poslovnika Skupštine Crne Gore Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore sa Pete sjednice, održane 21. februara 2024. godine i Šeste sjednice, održane 20. marta 2024. godine podnosi Skupštini

IZVJEŠTAJ

SA KONTROLNOG SASLUŠANJA:

MINISTRA ZDRAVLJA, MINISTRA FINANSIJA, ZAŠTITNIKA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE, PREDSTAVNIKA: MINISTARSTVA RADA I SOCIJALNOG STARANJA, MINISTARSTVA PROSVJETE, NAUKE I INOVACIJA, MINISTARSTVA LJUDSKIH I MANJINSKIH PRAVA, DIREKTORA INSTITUTA ZA JAVNO ZDRAVLJE CRNE GORE, V. D. DIREKTORICE ZAVODA ZA SOCIJALNU I DJEČJU ZAŠTITU I GENERALNE SEKRETARKE ZAJEDNICE OPŠTINA CRNE GORE

na temu

„Praćenje realizacije Zaključaka Skupštine Crne Gore donesenih povodom razmatranja Predloga zaključaka Odbora za ljudska prava i slobode sa kontrolnog saslušanja ministra rada i socijalnog staranja (predstavnik Ministarstva rada i socijalnog staranja), ministra prosvjete, ministra zdravlja (predstavnik Ministarstva zdravlja) i ministra pravde na temu "Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. godine na temu "Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori" i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a", objavljenih u "Službenom listu Crne Gore", broj 84/22 od 1. avgusta 2022. godine"

Na osnovu člana 75 Poslovnika Skupštine Crne Gore Odbor za ljudska prava i slobode na Četvrtoj sjednici, održanoj 19. januara 2024. godine jednoglasno (sa sedam glasova „za“) donio je Odluku o kontrolnom saslušanju: predsjednika Vlade Crne Gore mr Milojka Spajića, ministarke rada i socijalnog staranja Naide Nišić, ministarke prosvjete, nauke i inovacija prof. dr Anđele Jakšić Stojanović, ministra zdravlja dr Vojislava Šimuna, ministra pravde Andreja Milovića, ministra finansija Novice Vukovića, ministra ljudskih i manjinskih prava Fatmira Gjeke, zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore mr Siniše Bjekovića, v. d. direktorice Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu Ane Kulić Ratković, v. d. direktorice Instituta za javno zdravlje dr Verice Osmanović, generalne sekretarke Zajednice opština Crne Gore Mišele Manojlović na temu „Praćenje realizacije Zaključaka Skupštine Crne Gore donesenih povodom razmatranja Predloga zaključaka Odbora za ljudska prava i slobode sa kontrolnog saslušanja ministra rada i socijalnog staranja (predstavnik Ministarstva rada i socijalnog staranja), ministra prosvjete, ministra zdravlja (predstavnik Ministarstva zdravlja) i ministra pravde na temu "Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. godine na temu "Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori" i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a", objavljenih u "Službenom listu Crne Gore", broj 84/22 od 1. avgusta 2022. godine".

U skladu sa članom 75 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore, Odbor je o Odluci o kontrolnom saslušanju informisao predsjednika i potpredsjednike Skupštine. Takođe, u skladu sa članom 75 stav 5 Poslovnika Skupštine Crne Gore, Odbor je blagovremeno pozvao lica na saslušanje, obavijestio ih o pitanjima koja su predmet saslušanja i od njih zahtijevao da dostave potrebne Informacije do 12. februara 2024. godine.

Informaciju u elektronskoj formi na temu kontrolnog saslušanja dostavili su: Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu i Institut za javno zdravlje Crne Gore i iste su dostavljene svim članovima Odbora.

Polazeći od navoda iz Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori za 2023. godinu i kontinuiteta prethodnih, višegodišnjih aktivnosti članova Odbora za ljudska prava i slobode na ovu temu:

- Kontrolno saslušanje ministra rada i socijalnog staranja (predstavica Ministarstva rada i socijalnog staranja), ministra prosvjete, ministra zdravlja (predstavnik Ministarstva zdravlja) i ministra pravde na temu *"Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. godine na temu "Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori" i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a"*, održano 22. juna 2022. godine- Odbor sačinio Izvještaj sa Zaključcima (29) koje je Skupština Crne Gore 27. saziva donijela na Osmoj sjednici Prvog redovnog (proljećnjeg) zasijedanja u 2022. godini, dana 28. jula 2022. godine i koji su objavljeni u "Službenom listu Crne Gore", broj 84/22;

- Konsultativno saslušanje državne sekretarke u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, generalnog direktora Direktorata za socijalnu i dječju zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja i direktora Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu na temu "Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori" održano 25. septembra 2019. godine- Odbor sačinio Izvještaj sa Zaključkom (u 10 tačaka);

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju u Nikšiću, održana 1. juna 2012. godine;

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Maloj grupnoj kući u Bijelom Polju, održana 7. novembra 2017. godine;

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Nikšiću, održana 12. jula 2018. godine;

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Rožajama, održana 17. oktobra 2019. godine;

- Posjeta predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Dječjem domu "Mladost" i Dnevnom centru za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u Herceg Novom, održana 17. novembra 2021. godine,

posebno uzimajući u obzir Zaključke Skupštine Crne Gore, objavljene u "Službenom listu Crne Gore", broj 84/22,

održavanjem Kontrolnog saslušanja, u skladu sa Zaključkom Skupštine Crne Gore broj 29 i članom 77 stav 3 Poslovnika Skupštine Crne Gore, realizovana je osma aktivnost utvrđena Planom aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode za 2023. godinu.

Sjednici su, u skladu sa članom 75 stav 6 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: mr Siniša Bjeković, zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, dr Vojislav Šimun, ministar zdravlja, Novica Vuković, ministar finansija, Agron Ibrahimović, državni sekretar u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Dragana Četković, generalna direktorica Direktorata za visoko obrazovanje i učenički i studentski standard

u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija, Astrit Hoxha, državni sekretar u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, prof. dr Dragan Laušević, direktor Instituta za javno zdravlje, Ana Kulić Ratković, v.d. direktorica Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu i Mišela Manojlović, generalna sekretarka Zajednice opština Crne Gore.

Sjednici su, u skladu sa članom 67 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: Snežana Mijušković, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Bojan Paunović, v. d. generalnog direktora Direktorata za državni budžet u Ministarstvu finansija, Nikolina Lakić, predstavnica Ministarstva finansija, Mersida Aljićević, generalna direktorica Direktorata za socijalno staranje i dječju zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Milica Marković, predstavnica Ministarstva zdravlja, Sreten Jakić, v. d. generalnog direktora Direktorata za zdravstvenu zaštitu, regulisane profesije i nadzor nad funkcionisanjem strukovnih regulatornih tijela u Ministarstvu zdravlja, Mirjana Pajković, generalna direktorica Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, Aleksandra Kuč, samostalna savjetnica u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija, dr Aleksandar Obradović, pomoćnik direktora Instituta za javno zdravlje, dr Vilnerina Ramčilo, direktorka Centra za promociju zdravlja u Institutu za javno zdravlje, dr Agima Ljaljević, predstavnica Instituta za javno zdravlje, dr Marija Raićević, predstavnica Instituta za javno zdravlje, Dragana Pešić, načelnica Odjeljenja za razvoj i stručnu podršku u Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu, Ivana Nedović, sekretarka Odbora za društvene djelatnosti Zajednice opština Crne Gore, Dragica Kosić, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u opštini Herceg Novi, Goran Leovac, v.d. direktora Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom- Pljevlja, Ensad Omerović, direktor Dnevnog centra za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju "Tisa" u Bijelom Polju, Arnesa Đečević, zamjenica direktorice Centra za socijalni rad za Glavni grad Podgorica, opštinu u okviru Glavnog grada Golubovci i opštinu Tuzi, Frederike Vunšman, savjetnica za vladavinu prava i evropske integracije u Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori, Brižit Vuhar, predstavnica Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, Milena Karišik, koordinatorka Programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Ljubica Smolović, predstavnica NVO "Građanska alijansa", Marina Vujačić, izvršna direktorica NVO Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, Ksenija Janković, predstavnica NVO Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, Svetlana Dujović, predstavnica NVO "Zračak nade", Slobodan Vuković, predsjednik Upravnog odbora Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa smetnjama i teškoćama u razvoju "Naša inicijativa" i doktorantkinja socijalnog rada Violeta Golubović.

Pozivu za Kontrolno saslušanje nijesu se odazvali predsjednik Vlade Crne Gore mr Miloško Spajić i ministar pravde Andrej Milović.

Imajući u vidu važnost teme o kojoj je planirano da se dobiju dodatne informacije na Kontrolnom saslušanju, predsjednik Odbora je predložio poslanicima, članovima Odbora da se ovo Kontrolno saslušanje ipak realizuje i da predstavnici institucija koji su prisustvovali sjednici daju odgovore na pitanja i druge neophodne informacije, sa čime su se članovi Odbora saglasili.

Uvodna izlaganja imali su: zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore mr Siniša Bjeković, ministar finansija Novica Vuković, ministar zdravlja dr Vojislav Šimun, državni sekretar u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Agron Ibrahimović, generalna direktorica Direktorata za visoko obrazovanje i učenički i studentski standard u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija Dragana Četković, državni sekretar u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Astrit Hoxha, v.d. direktorice Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu Ana Kulić Ratković, direktor Instituta za javno zdravlje Crne Gore prof. dr Dragan Laušević i generalna sekretarka Zajednice opština Crne Gore Mišela Manojlović.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore mr Siniša Bjeković je podsjetio da 17 dnevnih centara u Crnoj Gori funkcionišu kao javne ustanove osnovane od strane lokalne samouprave, osim jednog koji je osnovala država u okviru Dječjeg doma "Mladost" u Bijeloj. Dnevni centri ne postoje u Baru, Kolašinu, Petnjici, Gusinju, Šavniku, Žabljaku, Plužinama i Tuzima, s tim što su radovi na izgradnji

dnevnog centra u Baru intenzivirani i njegovo otvaranje se očekuje krajem ove godine. Potrebno je što prije i na strateški način pristupiti izgradnji dnevnih centara u preostalim opštinama, jer i u njima ima djece sa smetnjama u razvoju. Nedostaje sredstava za funkcionisanje dnevnih centara i treba naći odgovarajući model njihovog finansiranja, jer u tom pogledu još ne postoji jasna i pouzdana granica između obaveza države i lokalne samouprave. Treba razmisliti o tome da li nas ovakve ustanove koštaju više ili manje od formiranja posebnih institucija koje ne da će se baviti osobama sa invaliditetom i djecom sa smetnjama u razvoju 8 sati već 24 sata. Zaštitnik smatra da je ovakav model rada i način zadovoljavanja elementarnih potreba osoba sa invaliditetom, prvenstveno djece sa smetnjama u razvoju, efikasniji, jer dnevni centri svojim korisnicima pružaju ne samo usluge koje su tipične za te ustanove, već i brojne druge. Ukazao je na problem licenciranja dnevnih centara, kao i na nedefinisan model po pitanju učešća države u finansiranju ovih usluga, posebno metodologiju obračuna cijene koštanja za korisnike usluga. Takođe, ukazao je i na nedostatak stručnjaka u pojedinim oblastima koje se tiču pružanja zdravstvenih usluga, a posebno za djecu iz spektra autizma. Istakao je i da su kadrovi u dnevnim centrima nejednako raspoređeni. Podsjetio je na nedavnu pravosnažnu Presudu Upravnog suda kojom je utvrđeno da djeca iz jedne opštine imaju pravo na korišćenje usluga dnevnog centra u drugoj opštini. U pojedinim opštinama kapaciteti su popunjeni, u drugim postoji deficit korisnika, a u nekim je mnogo veći broj potencijalnih korisnika, nego što je kapacitet dnevnog centra. Kada su u pitanju dnevni centri, smatra i da postoji nedostatak saradnje između državne uprave i lokalne samouprave. Poručio je da je neophodno uspostaviti registar osoba sa invaliditetom, što je preduslov za kreiranje strategija i dalji razvoj, kao što je navedeno i u Zaključku Skupštine. Zaključio je da osobe sa invaliditetom treba posmatrati kao resurs, a ne kao problem.

Ministar zdravlja dr Vojislav Šimun je saopštio da je u oktobru 2023. usvojena Strategija ranog razvoja djeteta za period 2023-2027. Koordinaciju njenog sprovođenja vršiće Ministarstvo zdravlja, a u tom cilju formirana je multisektorska radna grupa u kojoj su i predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija, Zajednice opština Crne Gore i javnih ustanova koje se bave zaštitom djece. Očekivani rezultati Strategije su: umrežavanje zdravstvenog sistema, sistema obrazovanja i socijalne zaštite u cilju kvalitetnijeg pružanja usluga rane intervencije, digitalizovan i uvezan sistem sa kvalitetnim bazama podataka, osnažene porodice i bolje demografske perspektive, profesionalni razvoj stručnjaka i kadrova u oblasti zdravlja, obrazovanja i zaštite u Crnoj Gori, kvalitetnije finansiranje usluga, uključenost društva u reformu, bolji uspjeh države u procesu pristupanja EU i u odnosu na globalnu zajednicu koja je prepoznala rani razvoj djeteta kao prioritet i uvećan potencijal za primjenu, akademsku i stratešku razmjenu sa članicama EU.

Potrebno je smanjiti administrativne i birokratske zahtjeve prema roditeljima/starateljima sve djece, posebno one u riziku i sa teškoćama u razvoju kroz unapređenje digitalizacije, razmjenu informacija između specijalista, izabranih pedijatara i Fonda za zdravstveno osiguranje i učiniti te procedure "prijateljskim" za dijete i porodicu. Takođe, potrebno je implementirati novi model rane intervencije, u smislu porodično orjentisane rane intervencije, koja podrazumijeva aktivno učešće roditelja u radu sa djecom, formiranje centara za djecu koji se bave ranim otkrivanjem i intervencijom na primarnom nivou pri domovima zdravlja, sistemsko bolje reagovanje na znake stresa i lošeg mentalnog zdravlja kod roditelja i djece koji su izraženiji kod ranjivih porodica, stvaranje uslova za produkovanje stručnog kadra koji se bavi ranim razvojem djece i transformacija Centra za autizam u Centar za rani razvoj kako bi se smanjila stigma koja je prisutna zbog naziva Centra. Takođe, biće potrebno ojačati ulogu Centra za rani razvoj. Bitna je podrška u ishrani, podrška majkama pri problemima sa dojenjem, bolje korišćenje savjetovališta za ishranu, poboljšanje mogućnosti ranog učenja, smanjenje psihičkog ili fizičkog kažnjavanja djece od strane punoljetnih članova porodice, a neophodno se fokusirati i na suzbijanje siromaštva kod djece. Ministar je informisao i da je sprovedena situaciona analiza za osobe sa invaliditetom i smetnjama u razvoju.

Ministar finansija Novica Vuković je saopštio da dnevne centre osniva lokalna samouprava u saradnji sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja, pa nijesu direktni korisnici budžeta. U skladu s aktima Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstvo participira sa 250 eura mjesečno po korisniku. Prema podacima Direktorata za budžet za 2024. godinu sredstva su planirana u okviru aktivnosti regulisanja prava

iz socijalne, boračke i invalidske zaštite u iznosu od 8,34 miliona eura. Od toga je na transfere opštinama za razvoj socijalnih usluga namijenjeno 1,62 miliona eura, dok je za izdržavanje štíćenika u domovima planirano 6,72 miliona eura. Sredstva nijesu namijenjena samo za dnevne centre, već i za domove starih, prihvatilišta, skloništa i slično. U 2022. godini plan je bio 6,5 miliona eura, a izvršenje 3,55 miliona eura, transferi ka opštinama plan je bio 1,36 miliona eura, a izvršenje 0,76 miliona eura, dok je u 2023. godini plan bio 5,56 miliona eura, izvršenje je bilo isto toliko, za transfere opštinama plan je bio 1,61 milion eura, a izvršenje 1,18 miliona eura. Za 2024. godinu planirano je 6, 72 miliona eura.

Državni sekretar u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Astrit Hoxha je informisao da je povodom konstatacija iz Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori za 2023. godinu Vlada Crne Gore usvojila Pravilnik o sistematizaciji i unutrašnjoj organizaciji Ministarstva ljudskih i manjinskih prava koji uključuje organizacionu jedinicu Direktorat za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom. Već se pristupilo imenovanju v.d. rukovodioca te organizacione jedinice. Direktorat će pristupiti pripremi dvogodišnjeg Izvještaja o realizaciji Strategije za zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti 2022-2027, izradi Akcionog plana za realizaciju Strategije za 2024-2025, te pronalaženju najboljeg modela za izvještavanje o sprovođenju Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom, najprije formiranju Radne grupe koja bi sačinila Akcioni plan za sprovođenje preporuka iste.

Odluka o formiranju Savjeta za prava lica sa invaliditetom datira iz decembra 2021. godine, a strukturnim promjenama u Vladi, te tehničkim mandatom 43. saziva Vlade, revidiranje iste je izostalo, tako da će u najskorije vrijeme pristupiti formiranju istog.

Hoxha je istakao da se Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava ne bavi primarno zaštitom djece i nijesu nosioci strateških dokumenata koja se bave zaštitom djece i zaštitom djece od nasilja. Djeca iz ranjivih kategorija su uključena u strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana, zaštite od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti, te realizaciju aktivnosti kroz finansiranje projekata nevladinih organizacija. Komisija za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata nevladinih organizacija koji se odnose na unapređenje života djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju u 2023. godini izdvojila je sredstva u iznosu od 185.000 eura, a Komisija za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata nevladinih organizacija u oblasti zaštite prava manjina na prošlogodišnjem konkursu finansirala je tri projekta za mlade u vrijednosti od 37.000 eura, dok je Komisija za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata nevladinih organizacija iz oblasti zaštite prava Roma i Egipćana izdvojila 95.000 eura.

Državni sekretar u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Agron Ibrahim je saopštio da su Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti propisane usluge socijalne i dječje zaštite. U cilju unapređenja zaštite djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju uspostavljene su usluge dnevnog boravka koje pruža 20 pružalaca usluga u opštinama: Bijelo Polje, Nikšić, Pljevlja, Herceg Novi, Plav, Ulcinj, Cetinje, Berane, Mojkovac, Rožaje, Danilovgrad, Podgorica, Budva, Golubovci, Tivat, u sklopu Dječjeg doma “Mladost” u Bijeloj i u sklopu Resursnog centra za sluh i govor “Dr Peruta Ivanović” u Kotoru. Ministarstvo rada i socijalnog staranja finansijski participira u ovoj usluzi i mjesečno po korisniku plaća iznos od 250 eura. Uspostavljena je i usluga dnevnog boravka za djecu sa problemima u ponašanju koju pružaju tri pružaoca usluga i to dva na teritoriji Glavnog grada Podgorica i jedan na teritoriji opštine Nikšić. Uspostavljeno je 18 dnevnih boravaka za odrasla i stara lica i odrasla i stara lica sa invaliditetom u: Nikšiću, Danilovgradu, Mojkovcu, Plavu, Cetinju, Rožajama, Bijelom Polju, Petnjici, Pljevljima, Risnu, Baru i Kolašinu. Ministarstvo rada i socijalnog staranja finansijski participira u ovoj usluzi i mjesečno plaća iznos od 250 eura po korisniku. Za uslugu pomoć u kući djetetu sa smetnjama i teškoćama u razvoju licencirana su tri pružaoca usluge i ista se pruža u Pljevljima, Žabljaku, Bijelom Polju i Podgorici. Za uslugu pomoć u kući odraslom i starom licu sa invaliditetom licencirano je šest pružalaca usluge i pokrivene su sve opštine u Crnoj Gori.

Tokom 2023. godine usluge dnevnih centara koristilo je 353 djece. U dnevnim centrima za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju, osim usluge dnevnog boravka koja je iz oblasti socijalne i dječje zaštite, pružaju se i druge usluge iz oblasti zdravstva i prosvjete, kao što su rad sa logopedom, fizikalna terapija, pomoć djeci i mladima u savladavanju školskog gradiva, korišćenje asistivne tehnologije. Uočava se da su pojedini dnevni centri pored usluge dnevnog boravka dobili licencu za usluge savjetovanja, što

nagovještava težnju da se ove ustanove pozicioniraju i budu prepoznate kao centri za pružanje različitih usluga podrške usmjerenih ka osnaživanju porodica koje imaju člana sa teškoćama u razvoju. Ciljna grupa ka kojoj je usmjerena usluga savjetovanja su djeca i mladi sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Skoro svi dnevni centri posjeduju senzorne sobe u kojima tretmane sprovode stručnjaci koji su pohađali specijalnu obuku. Dnevni centri u Bijelom Polju, Nikšiću i Cetinju posjeduju Montesori kabinet. Većina dnevnih centara ima ili nastoji da uvede dodatnu opremu za rad radi pružanja usluga iz nadležnosti drugih resora, kao što su zdravstvo i prosvjeta, što zahtijeva uključivanje ovih resora u finansiranje rada dnevnih centara kako bi se obezbijedila najbolja zaštita djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju i odraslih lica sa invaliditetom, a takođe i finansijska održivost dnevnih centara. Dnevni centri se sve više usmjeravaju na rad sa djecom sa kombinovanim i višestrukim smetnjama u razvoju, a krajnji cilj je da sva djeca budu uključena u obrazovni sistem.

Djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju mogu koristiti prava iz osnovnih materijalnih davanja u oblasti socijalne i dječje zaštite, kao što su dodatak za njegu i pomoć, lična invalidnina, pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih sa posebnim obrazovnim potrebama, pri čemu ovo pravo imaju djeca i mladi koji su otvorili pravo na vaspitanje i obrazovanje i isto podrazumijeva troškove prevoza i smještaja u ustanovu. Ministarstvo rada i socijalnog staranja je u 2023. godini na poziciji transferi ustanovama za finansiranje usluga socijalne i dječje zaštite opštinama opredijelilo 1.616.345 eura koliko je planirano i u ovoj godini.

Članom 154 stav 2 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti propisano je da se sredstva za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite obezbjeđuju u budžetu države i budžetu opštine, a takođe je propisano da se budžetom opštine mogu obezbijediti sredstva za usluge socijalne i dječje zaštite kao što su pomoć u kući, smještaj u prihvatilištu/skloništu, stanovanje za socijalno ugrožena lica i druge usluge u skladu sa materijalnim mogućnostima. U prethodnom periodu lokalne samouprave su bile dužne da donesu lokalne planove socijalne i dječje zaštite kako bi Ministarstvo rada i socijalnog staranja moglo izvršiti transfer sredstava za finansiranje usluga. Kako u lokalnim planovima lokalnih samouprava nijesu jasni kriterijumi koji su propisani Pravilnikom o visini sredstava za razvoj, odnosno finansiranje usluga socijalne i dječje zaštite, Ministarstvo rada i socijalnog staranja nije imalo zakonskog osnova da izvrši finansijski transfer lokalnim samoupravama. Ministarstvo rada i socijalnog staranja je u prethodnom periodu finansiralo usluge socijalne i dječje zaštite putem javnog poziva i u okviru projekta sa UNDP-ijem.

U vezi sa preporukama iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremili eksperti angažovani od strane UNICEF-a državni sekretar Ibrahimović je istakao sledeće: intenziviranje saradnje Ministarstva prosvjete i Ministarstva rada i socijalnog staranja radi jasnog definisanja standarda rada i procesa finansiranja dnevnih centara u cilju njihove veće podrške inkluzivnom obrazovanju zbog epidemiološke situacije nije bilo moguće realizovati. U vezi sa preporukom da u dnevnim centrima ne bude miješanja djece sa smetnjama u razvoju i odraslih osoba sa invaliditetom ili da se ta praksa svede na najmanju moguću mjeru napomenuo je da su svjesni da takvo stanje nosi brojne rizike tako da je preporuka realizovana kako bi se ispoštovali međunarodni standardi. U cilju poboljšanja usluga na nivou lokalne zajednice u 2021. godini realizovan je projekat saradnje vrtića i osnovnih škola sa dnevnim centrima u opštinama Kotor, Pljevlja i tadašnjoj Gradskoj opštini Golubovci. Takođe, putem Akcionog plana za implementaciju Strategije razvoja inkluzivnog obrazovanja sprovedena je procjena međusektorske saradnje dnevnih centara, škola, resursnih centara i drugih servisa dostupnih u zajednici i razvijen je plan saradnje.

Realizuje se projekat Ministarstva rada i socijalnog staranja sa UNDP-ijem koji se odnosi na razvoj kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori. Projekat se implementira od decembra 2013. do decembra 2024. godine, a ukupan budžet do kraja 2024. godine iznosi više od 4,1 milion američkih dolara. U decembru 2022. godine Ministarstvo rada i socijalnog staranja je u saradnji sa Kancelarijom UNDP-ija u Crnoj Gori ponovo pokrenulo usluge dnevnog boravka za odrasla i stara lica sa invaliditetom, a inicijalan period pružanja usluga bio je od 9. decembra 2022. do 31. decembra 2023. Ovdje spada 12 dnevnih boravaka u deset opština širom Crne Gore. U okviru komponente koja se odnosi na izgradnju i unapređenje objekata socijalne i dječje zaštite izrađen je glavni projekat za rekonstrukciju objekta za potrebe dnevnog boravka za stara lica i male grupne zajednice u opštini Berane, a Ministarstvo rada i

socijalnog staranja je uz podršku Kancelarije UNDP-ija u Crnoj Gori iniciralo postupak izračunavanja cijene socijalne i dječje zaštite sa fokusom na usluge u zajednici, za šta je angažovana konsultantska kuća. Izrađena je metodologija za pet usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite.

U narednom periodu Ministarstvo rada i socijalnog staranja planira da sprovede aktivnosti na razvoju usluga u sistemu socijalne zaštite, jer usluge treba u najvećem stepenu da odgovore na potrebe korisnika, uz poštovanje njihovih ljudskih prava i dostojanstva i da budu jednako dostupne svim korisnicima u sredinama u kojima žive, kao i da se korisniku omogući izbor usluga i pružalaca usluga koje bi se obezbjeđivale u kontinuitetu.

Generalna direktorica Direktorata za visoko obrazovanje, učenički i studentski standard u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija Dragana Četković je upoznala sa aktivnostima Ministarstva u ovoj oblasti i istakla da je jedna od važnih obaveza sveobuhvatnije uključivanje svih ranjivih kategorija i lica sa invaliditetom u sistem obrazovanja. Ministarstvo je nastavilo proces unapređenja i koordinisanja sistema podrške djeci sa posebnim obrazovnim potrebama. U partnerstvu sa Kancelarijom UNICEF-a u Crnoj Gori 2022. godine su pilotirali model dodatne stručne pomoći kroz saradnju centara za dnevni boravak i vrtića i škola u opštinama Pljevlja, Kotor i Gradskoj opštini Golubovci. Ovakav model uveden je u još osam centara za dnevni boravak i sada se primjenjuje u 11 opština. Koncept se zasniva na preuzimanju djeteta iz vrtića ili škole i dovođenju u dnevni centar na tretmane. Na ovaj način obezbijeđena je podrška za 218 djece iz 11 predškolskih ustanova i 18 osnovnih škola. Ovaj vid rada promovisali su Vladi i Savjetu za prava djeteta i preporučili ga kao resurs i ugledni model, a predviđen je i novim Individualno razvojnim obrazovnim planom.

U Centru za dnevni boravak u Kotoru sprovedena je dvodnevna obuka na temu „Rana intervencija, intenzivna interakcija, asistivna tehnologija“ koja je obuhvatila 30 učesnika, a u Resursnom centru u Podgorici pet obuka za 173 učesnika na temu „Asistivna tehnologija u radu sa djecom sa tjelesnim, kombinovanim i smetnjama vida“. Kroz program „Ka podržanom razvoju i inkluzivnim kompetencijama“, koji je podržao UNICEF, za delegirane pedijatre i patronažne sestre realizovali su savjetovanje na temu „Model i forme rane intervencije“. Savjetovanje je organizovano za polaznike iz opština: Tivat, Cetinje, Ulcinj, Bijelo Polje, Podgorica, Nikšić, Rožaje, Kotor, Golubovci, Pljevlja i Berane. Takođe, u saradnji sa UNICEF-om, Ministarstvom zdravlja i Udruženjem psihologa Crne Gore pilotiran je program „Podrška porodično orijentisanim uslugama rane intervencije u lokalnim zajednicama“ u Kotoru i Bijelom Polju. Sprovedeno je preliminarno istraživanje, organizovane su četiri obuke i formirani su timovi koji su radili sa 60 porodica. Program obuke akreditovan je od strane Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu, materijal za akreditaciju podniet je i Zavodu za školstvo, a Resursni centar Podgorica redovno sprovodi ovaj koncept. Realizovana je obuka „Rana intervencija - Podsticanje razvoja djevojčica i dječaka sa smetnjama i razvojnim rizikom“ kojom je obuhvaćeno 50 nastavnika i stručnih saradnika iz ustanova predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja.

Zaključila je da Strategija ranog razvoja djeteta predviđa ciljne aktivnosti koje se odnose na podršku i razvoj kompetencija i Ministarstvo će preduzeti sve neophodne mjere iz svog djelokruga, s akcentom na afirmativne normative, kontinuirane obuke nastavnog kadra i odgovorniji pristup inkluzivnom obrazovanju i vaspitanju.

Ana Kulić Ratković, v.d. direktorica Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu je predstavila ključne podatke sadržane u kvalitetnom i sadržajnom Izvještaju o radu dnevnih boravaka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju za 2022. godinu, sa osvrtom na Zaključke Skupštine Crne Gore, koji je Zavod sačinio postupajući po Zaključku Skupštine Crne Gore.

Uslugu dnevnog boravka pruža 17 dnevnih centara lociranih u 16 opština, čiju uslugu je krajem 2022. godine koristilo 375 korisnika, od čega su 239 lica, odnosno 63,7% djeca (do 18 godina), 94 lica ili 25,1% mlade osobe (od 18 do 26 godina) i 42 lica ili 11,2% odrasle osobe (iznad 27 godina). Pripadnici muškog pola su činili 62% od ukupnog broja korisnika. Prema podacima dobijenim od dnevnih centara koji uslugu pružaju i odraslim korisnicima (dnevni centri u Cetinju, Nikšiću, Pljevljima i Bijelom Polju - pilot projekat), u grupama ovih korisnika dominiraju oni koji su ovu uslugu koristili i na mlađim uzrastima. Kada

su u pitanju novi korisnici koji u mlađim uzrastima, odnosno prije navršenih 27 godina nijesu koristili ovu uslugu, samo Dnevni centar u Cetinju nije imao novih korisnika, dok ostali navode da imaju i novih korisnika koji ranije nijesu koristili njihovu uslugu. Od 13 dnevnih centara koji aktuelno ne pružaju usluge odraslim korisnicima, većina procjenjuje da postoji potreba za organizacijom usluge dnevnog boravka i za odrasle korisnike. Naveli su da sedam dnevnih centara ima potrebu i planira uspostavljanje ove usluge, u tri dnevna centra je već pokrenuta procedura, dok četiri nemaju u planu uspostavljanje ove usluge.

Tokom 2022. godine u dnevnim centrima bilo je angažovano 257 zaposlenih od čega 82 stručna radnika, 53 stručna saradnika i 122 saradnika. U strukturi stručnih radnika najviše je psihologa koji čine 30% ukupnog broja stručnih radnika zaposlenih u dnevnim centrima nakon čega su socijalni radnici koji sa psiholozima čine više od polovine stručnih radnika u ovim ustanovama. Dnevni centri ostvaruju najbolju saradnju sa školama, vrtićima i drugim dnevnim centrima i ova saradnja na skali od 1 do 4 ocijenjena je sa 3. U podacima dostavljenim Zavodu, iz dnevnih centara uglavnom ističu da se njihova saradnja sa školama i vrtićima ogleda u zajedničkoj izradi Individualnih planova rada i usaglašavanju Individualno razvojno-obrazovnih programa. Međusobna saradnja dnevnih centara je veoma značajna za unapređenje njihovog rada, jer bi dobri primjeri iz prakse pojedinih dnevnih centara, pogotovo onih koji duže vrijeme egzistiraju, pomogli drugim dnevnim centrima prilikom rješavanja aktuelnih pitanja. Na najnižem nivou, u poređenju sa drugim institucijama, ocijenjena je saradnja sa resursnim centrima, a iz pojedinih dnevnih centara su naveli da ovu saradnju i ne ostvaruju. Činjenica da ne sarađuju sa ovom ustanovom može se objasniti time da vjerovatno korisnici usluge dnevnog boravka mahom ne koriste uslugu resurnih centara. Iako je saradnja sa zdravstvenim ustanovama koje prate zdravstveno stanje korisnika dnevnih centara od velikog značaja, jedan broj dnevnih centara uopšte nema saradnju sa izabranim doktorima i doktorima specijalistima korisnika. Preporuka Zavoda je da svi dnevni centri uspostave tješnju saradnju sa doktorima specijalistima, a posebno sa doktorima opšte prakse. Sve obuke koje Zavod pruža dostupne su svim radnicima iz dnevnih centara. Na kraju 2022. godine 106 stručnih radnika iz dnevnih centara pohađalo je 18 akreditovanih programa obuka Zavoda, a 20 stručnih radnika je prošlo kroz supervizijsku podršku.

Direktor Instituta za javno zdravlje Crne Gore prof. dr Dragan Laušević je saopštio da je Institut za javno zdravlje 4. maja 2021. godine potpisao sa UNDP-ijem Ugovor o implementaciji projektnih aktivnosti u okviru projekta “Reforma sistema vještačenja invaliditeta”, a u planiranom vremenskom periodu uspješno je koordinirao izradu nacrtu liste tjelesnih oštećenja i liste funkcionalnih sposobnosti, te dva upitnika za procjenu funkcionisanja (za djecu i odrasle). Implementacija aktivnosti podrazumijevala je uključivanje velikog broja realizatora iz različitih sektora neophodnih za ostvarivanje ciljeva kompleksnog reformskog procesa vještačenja invaliditeta. Polazeći od činjenice da se reforma navedenog sistema odnosi na pet sektora (socijalna zaštita, zapošljavanje, penzijsko-invalidsko osiguranje, boračka zaštita i obrazovanje), te da je neophodno aktivno uključiti osobe sa invaliditetom u proces dizajniranja budućih rješenja, kao i da je kriterijumima potrebno obuhvatiti kako medicinske, tako i aspekte funkcionisanja, odnosno potrebe za podrškom u svakodnevnom funkcionisanju, Institut za javno zdravlje je prepoznat kao partner koji može na najbolji način omogućiti učešće svih zainteresovanih strana. Usvajanje jedinstvenih kriterijuma za vještačenje invaliditeta treba da omogući da se prethodni prilično stresni proces smanji na što je manji broj obaveznih mjera za pripadnike navedene ranjive populacione grupe, jer je sadašnji sistem procjene i vještačenja invaliditeta u Crnoj Gori vrlo složen, nekoordinisan i zasnovan na zastarjelom medicinskom modelu, sa više od 35 komisija koje funkcionišu unutar pet sektora. Svaki sektor ima sopstvene komisije i kriterijume na osnovu kojih odlučuje o pravima po osnovu invaliditeta. U praksi to često dovodi do diskriminacije u postupku odlučivanja o određenim pravima po osnovu invaliditeta i situacija koje vode socijalnoj isključenosti osoba sa invaliditetom.

Reforma sistema procjene invalidnosti zasnovana na primjeni nove metodologije koja je definisana kroz planirane projektne aktivnosti, a koja se oslanja na poštovanje ljudskih prava i primjeni odgovarajućih normativnih rješenja, treba da olakša osobama sa invaliditetom pristup svim pravima iz oblasti materijalnih davanja, kao i usluga koje su im namijenjene.

U planiranom vremenskom periodu zaposleni u Institutu su uspješno koordinirali izradu nacrtu liste tjelesnih oštećenja i liste funkcionalnih sposobnosti, te dva upitnika za procjenu funkcionisanja (za djecu i

odrasle). Rad na izradi pomenutih upitnika vezanih za potrebe osoba sa invaliditetom je u završnoj fazi, ali će biti finalizovan tek po usvajanju konačnog teksta zakona o jedinstvenom vještačenju invaliditeta, čijom izradom koordinira Ministarstvo rada i socijalnog staranja.

Generalna sekretarka Zajednice opština Crne Gore Mišela Manojlović je saopštila da opštine obavezuje Zakon o lokalnoj samoupravi i da one učestvuju u pružanju usluga socijalne i dječje zaštite u skladu sa svojim mogućnostima. Opštine su u fazi izgradnje i uspostavljanja dnevnih centara utrošile oko 3 miliona eura kroz učešće u izgradnji objekata, vrijednost ustupljenog zemljišta i naknadu za komunalno opremanje građevinskog zemljišta, a za troškove dnevnih centara u protekle tri godine oko 6 miliona eura. Od 2019/2020. godine opštine su izložene različitim udarima po pitanju finansija zbog neadekvatnih i neprilagođenih zakonskih rješenja kojima se ukidaju ili smanjuju njihovi prihodi ili se sprečava povećanje u različitim oblastima. Prema podacima iz 2022. godine, godišnji trošak lokalnih samouprava za ostvarivanje funkcije dnevnih centara je 2.712.274 eura. Zajednica opština Crne Gore je uspostavila saradnju sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja i ušla u pregovore o načinu finansiranja troškova dnevnih centara. Tokom 2023. godine izvršili su analizu ukupnih mjesečnih i godišnjih troškova i utvrđeno je da taj trošak po korisniku iznosi oko 900 eura na mjesečnom nivou. Uslijedilo je povećanje participacije Ministarstva sa 150 na 250 eura mjesečno po korisniku, ali razlika do iznosa od 900 eura i dalje je problematična većini opština iz razloga što je 18 opština neodrživo, korisnice su Egalizacionog fonda i dolaze u situaciju da ne mogu da isplaćuju bruto zarade za sopstvene zaposlene, već su u reprogramu poreskih dugova. Stoga je sve ovo, uz najbolju volju i želju opština, neodrživa konstrukcija za koju se mora naći održivo rješenje. Ministarstvo rada i socijalnog staranja nije bilo u mogućnosti da definiše i opredijeli iznos participacije za opštine iz razloga što nije usvojen pravilnik, odnosno adekvatna metodologija. Manojlovićka je saopštila da su na izradi izmjena Pravilnika radili cijele prethodne godine, zajedno sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja i da su zahtijevali mnogo veću participaciju države, jer je to izvorna nadležnost države. Stoga Ministarstvo rada i socijalnog staranja treba da uredi ova pitanja posebnim Pravilnikom kojim će utvrditi metodologiju i izvore finansiranja i kojim će se participacija opština svesti na maksimalno 30% ukupnih troškova kako bi opštine mogle da pružaju druge usluge za koje postoji potreba u lokalnoj zajednici, a ne da većinu sredstava ulažu u dnevne centre. Naglasila je da je ovo jedan od prioritetnih zahtjeva većine opština, dok su Glavni grad Podgorica i opštine u južnom regionu održive opštine koje mogu da finansiraju ove troškove. Ukazala je na iskustva iz regiona gdje se praktikuje povezivanje ustanova za djecu sa smetnjama u razvoju sa ustanovama koje se bave brigom o starima i djecom bez roditeljskog staranja, čime se značajno smanjuju i troškovi neophodni za funkcionisanje ovih ustanova. Apelovala je da se hitno pristupi dovršavanju rada na pravilniku koji će stvoriti osnov da država preuzme veći dio troškova. Takođe, Ministarstvo zdravlja treba da preuzme troškove zdravstvenog osoblja u dnevnim centrima, a treba uvesti i određene stimulativne mjere za zapošljavanje osoblja u manjim opštinama kako bi se ova usluga koja je veoma značajna za jednu od najranjivijih kategorija naših sugrađana mogla izvršavati na najbolji mogući način.

Postavljena su sledeća pitanja:

1. S obzirom da se djeca iz romsko-egipćanske populacije suočavaju sa problemom ugovorenih dječjih brakova da li su opredijeljena posebna sredstva za izgradnju centra za djecu žrtve dječjih ugovorenih brakova?
2. U koliko gradova se planira otvaranje centara za rani razvoj tokom 2024. godine i da li je planirano da se ove godine realizuje plan integracije dnevnih centara u sistem podrške ranoj intervenciji?
3. Da li je Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija razmatralo potrebu da se izvrši analiza primjene Pravilnika o načinu, uslovima i postupku za usmjeravanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama i mogućnost njegove izmjene u dijelu koji se odnosi na proširivanje ograničenog broja smetnji, jer se u praksi dešava da se javljaju roditelji djece koja imaju

- smetnju koja nije prepoznata Pravilnikom i imaju potrebu za asistentom u nastavi, ali ne mogu da ga dobiju?
4. Da li Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Ministarstvo finansija planiraju da preduzmu aktivnosti na izgradnji domova za stare u pojedinim opštinama tokom ove godine?
 5. Da li se razmišlja o povećanju kapaciteta postojećih dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju?
 6. Da li je Ministarstvo zdravlja preduzelo aktivnosti na povećanju broja specijalizovanih stručnih radnika za podršku rehabilitaciji djece sa smetnjama u razvoju: dječjih neurologa, dječjih hirurga, specijalista za rehabilitaciju dječje fizikalne medicine, dječjih fizioterapeuta, dječjih psihologa i posebno dječjih psihijata? *(Zaključak 20)*
 7. Da li postoji mogućnost prekogranične saradnje u okviru koje bi iz regiona, posebno iz Srbije, u Crnu Goru dolazili gostujući ljekari, jer su naši građani često prinuđeni da svoju djecu vode na dijagnostiku u Beograd, što mnogo košta i roditelje i državu, a najviše dijete koje je istrgnuto iz svog prirodnog okruženja?
 8. Koje aktivnosti je Ministarstvo rada i socijalnog staranja preduzelo na ubrzanju reforme sistema socijalne i dječje zaštite, u skladu sa preporukama Komiteta Ujedinjenih nacija za prava djeteta i međunarodnim standardima? *(Zaključak 14)*
 9. Koje aktivnosti su preduzete na usklađivanju zakona i politika sa Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom? *(Zaključak 15)*
 10. Da li je usvojen Akcioni plan za implementaciju preporuka sadržanih u Analizi intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori i ukoliko nije, iz kojih razloga isti nije usvojen? *(Zaključak 3)*
 11. Koje aktivnosti su preduzete na uspostavljanju registra osoba sa invaliditetom, odnosno konsolidovane baze podataka o djeci sa smetnjama u razvoju? *(Zaključak 5)*
 12. Da li je Ministarstvo finansija uspostavilo procedure sufinansiranja integrisanih međusektorskih usluga za djecu sa smetnjama u razvoju sa međuministarskog i lokalnog nivoa i ako nije, da li namjerava to uraditi? *(Zaključak 11)*
 13. Ako je urađeno ocjenjivanje inkluzivnog obrazovanja, kakve su ocjene inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori i koji su benefiti tog procesa?
 14. Koje aktivnosti su preduzele nadležne institucije na širenju spektra usluga koje dnevni centri mogu pružati? Šta je preduzeto na povećanju raznovrsnosti spektra usluga i pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite zasnovanih na porodici i zajednici u smislu kapaciteta, broja dostupnih mjesta i geografske distribucije? *(Zaključak 12)*
 15. Imajući u vidu povećanje broja djece sa autizmom (oko 70 u Nikšiću) i namjeru da se otvori Centar za autizam koji će biti još jedna ustanova koja će mnogo značiti ne samo za Nikšić, nego i šire, jer može da preraste u regionalni centar, čime bi se značajno smanjili troškovi porodica koje u tu svrhu odlaze van Crne Gore, kakav je stav nadležnih institucija, prvenstveno Ministarstva zdravlja i Ministarstva rada i socijalnog staranja, po ovom pitanju?
 16. Koliko finansijskih sredstava se na godišnjem nivou izdvaja iz državnog budžeta za usluge socijalne i dječje zaštite i na koji način se vrši prioritizacija koje usluge u domenu socijalne i dječje zaštite će se podržati i koliki iznos od državnih sredstava, sredstava koja se opredjeljuju za finansiranje projekata nevladinih organizacija i sredstava Evropske unije se opredjeljuje za djecu sa smetnjama u razvoju? *(Zaključak 10)*
 17. Koja od zemalja u našem okruženju ima zakon o jedinstvenom vještačenju invaliditeta i kakva su njihova dostignuća, odnosno šta su korisnici i sistem dobili usvajanjem tog zakona?

U raspravi su učestvovali: izvršna direktorica NVO Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore Marina Vujačić, predstavnik NVO „Građanska alijansa“ Ljubica Smolović, predsjednik Upravnog odbora Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa smetnjama i teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“

Slobodan Vuković, predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović, generalna direktorica Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Mirjana Pajković, predstavnica NVO "Zračak nade" Svetlana Dujović, direktor Dnevnog centra za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju "Tisa" u Bijelom Polju Ensad Omerović, sekretarka Odbora za društvene djelatnosti Zajednice opština Crne Gore Ivana Nedović, načelnica Odjeljenja za razvoj i stručnu podršku u Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu Dragana Pešić, doktorantkinja socijalnog rada Violeta Golubović, poslanici Mirsad Nurković, Jelenka Adrić, Anđela Vojinović, Armen Šehović, Vaso Obradović, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković, ministar finansija Novica Vuković, generalna direktorica Direktorata za socijalno staranje i dječju zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Mersida Aljićević, državni sekretar u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Agron Ibrahimović, ministar zdravlja dr Vojislav Šimun, direktor Instituta za javno zdravlje Crne Gore prof. dr Dragan Laušević, zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore mr Siniša Bjeković i samostalna savjetnica u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija Aleksandra Kuč.

Tokom rasprave iskazani su stavovi i mišljenja koji se mogu rezimirati na sledeći način:

- još uvijek nemamo analizu efekata usluge dnevnog boravka;
- postoje problemi koji se tiču kapaciteta dnevnih centara, jer u pojedinim dnevnim centrima korisnici imaju rješenja, ali ne koriste usluge, dok drugi koji su na listi čekanja ne mogu dobiti rješenje za korišćenje te usluge, pa bi trebalo ispitati zašto neki korisnici u dugom vremenskom periodu ne koriste uslugu dnevnog centra;
- dnevni centri se ne bi smjeli koristiti za zapošljavanje nestručnog i needukovanog kadra;
- zaposleni u dnevnim centrima nijesu kolektivnim ugovorom vezani ni za jednu djelatnost i imaju problem kad je u pitanju usklađivanje koeficijenata za zarade zbog čega imaju manja primanja od mnogih zaposlenih u lokalnoj samoupravi i državnoj upravi;
- bilo bi značajno obezbijediti dodatne obuke za zaposlene u svim dnevnim centrima, jer se preko Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu za sada realizuju osnovne neophodne obuke;
- u dnevnim centrima se radi veoma dobar posao, ali se moraju promijeniti standardi i normativi, jer se moraju razdvojiti normativi za djecu, mlade, odrasle i stare, a isti se moraju razdvojiti i po stepenu podrške;
- dnevni centri su dugi niz godina doprinosili prevenciji institucionalizacije, jer da njih nije bilo dosta osoba sa invaliditetom bi boravilo u ustanovama;
- ima sredina u kojima ne postoje drugi servisi koji bi pomogli djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, osim dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, zbog čega je neophodno raditi na razvoju usluga u zajednici;
- djeci sa smetnjama u razvoju treba obezbijediti usluge u njihovoj lokalnoj sredini;
- roditelji djece sa smetnjama u razvoju sve informacije treba da dobiju na jednom mjestu, kao što je centar za socijalni rad ili dom zdravlja i da se tu upoznaju sa svim pravima i povlasticama koje dobijaju od državnih i lokalnih ustanova;
- roditeljima djece sa smetnjama u razvoju značajna bi bila besplatna psihološka podrška, a poželjna bi bila onlajn aplikacija putem koje bi u slučaju potrebe mogli da kontaktiraju stručna lica;
- predstavnici dnevnih centara su, u poređenju sa ranijim periodom, sada zadovoljni finansijskim sredstvima s aspekta održivosti usluge, ali kada je u pitanju kvalitet, ističu da iznos sredstava za rad dnevnih centara treba uvećati;
- opštine izdvajaju značajna sredstva za dnevne centre za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, što ih ograničava u razvoju novih usluga na lokalnom nivou;
- ukoliko se ostale ustanove, kao što su vrtići i škole ne povežu sa dnevnim centrima, može se doći u situaciju da pojedini dnevni centri nestaju, jer neće imati korisnika iz razloga što nemaju ranu intervenciju i ne obezbjeđuju dodatnu stručnu podršku;
- potrebno je donijeti pravilnik kojim će se utvrditi precizna cijena koštanja usluge po djetetu, kao i jasni načini finansiranja dnevnih centara, s obzirom da je Radna grupa pripremala nacrt pravilnika o cijenama usluga, ali isti nije usvojen;

- dodatna stručna podrška za korisnike koji nakon vrtića i škole dolaze u dnevne centre još uvijek nije normativno definisana, nego se svodi na dobru praksu;
- država bi trebalo da se uključi u dio koji se tiče finansiranja za lica starija od 27 godina;
- još uvijek nijesu doneseni svi pravilnici iako je Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti usvojen 2013. godine;
- potrebno je revidirati zakonodavstvo iz oblasti zdravstva, uključujući i dio koji se odnosi na ranu intervenciju, jer ona u zakonu nije definisana na način usklađen sa Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom;
- iako država ne izdvaja malo sredstava za nevladin sektor u oblasti invalidnosti, na konkursima za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama koje raspisuje resorna ministarstva pojavljuju se fiktivne organizacije kad je u pitanju oblast invalidnosti kojima se opredjeljuju sredstva;
- stanovanje uz podršku ne postoji u Crnoj Gori, a veoma je važno za odrasla lica sa invaliditetom;
- potrebno je razvijati predah hraniteljstvo;
- rana intervencija u Crnoj Gori i dalje se sprovodi u okviru pilot projekta u Bijelom Polju i Kotoru iako je usvojena Strategija o ranom razvoju djeteta;
- treba pronaći adekvatan način za zadovoljenje potreba djece sa autizmom, ali i njihovih roditelja;
- potrebno je prilagoditi uslove za odlazak u penziju roditelja djece sa smetnjama u razvoju, jer trenutno zakonsko rješenje nalaže 20 godina radnog staža kao uslov za prijevremenu penziju i dodjeljuje im se minimalni iznos penzije i
- predmetni nastavnici nijesu dovoljno edukovani za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju, zbog čega je neophodno dodatno jačati psihološko-pedagošku službu.

Nakon petosatne rasprave, može se zaključiti da nadležne institucije, a prvenstveno Ministarstvo rada i socijalnog staranja koje je, shodno nadležnosti, ključno u ovoj oblasti, nijesu realizovale Zaključke Skupštine Crne Gore donesene 2022. godine.

Predstavnici nadležnih institucija dali su uopštene i neprecizne odgovore, a poslanici i ostali učesnici sjednice koji su postavili pitanja izrazili su nezadovoljstvo datim odgovorima. Predstavnici institucija su najavili da će se rješavanjem većine ukazanih problema baviti u okviru pripreme novog zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti čije usvajanje se očekuje u IV kvartalu ove godine. Takođe, ukazali su da će se određena pitanja riješiti donošenjem zakona o jedinstvenom vještačenju invaliditeta i strategije deinstitucionalizacije koja se očekuje u IV kvartalu ove godine.

Odbor očekuje da će na narednoj sjednici koja će biti posvećena ovoj temi dobiti konkretne podatke od nadležnih institucija i da će biti realizovano mnogo više aktivnosti u cilju unapređenja položaja djece sa smetnjama u razvoju, kao i da će se pokazati odgovorniji odnos prema obavezama utvrđenim Zaključcima Skupštine Crne Gore koji su usvojeni jednoglasno od strane tada prisutnog 71 poslanika Skupštine.

Odbor je jednoglasno (sa sedam glasova „za”) odlučio da predloži Skupštini da, povodom Kontrolnog saslušanja ministra zdravlja, ministra finansija, zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, predstavnika Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija, Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, direktora Instituta za javno zdravlje Crne Gore, v. d. direktorice Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu i generalne sekretarke Zajednice opština Crne Gore na temu „*Praćenje realizacije Zaključaka Skupštine Crne Gore donesenih povodom razmatranja Predloga zaključaka Odbora za ljudska prava i slobode sa kontrolnog saslušanja ministra rada i socijalnog staranja (predstavnik Ministarstva rada i socijalnog staranja), ministra prosvjete, ministra zdravlja (predstavnik Ministarstva zdravlja) i ministra pravde na temu "Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. godine na temu "Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori" i Preporuka iz Analize intersektorske*

podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a", objavljenih u "Službenom listu Crne Gore", broj 84/22 od 1. avgusta 2022. godine", održanog 21. februara 2024. godine, usvoji sledeće

ZAKLJUČKE:

1. Skupština Crne Gore zaključuje da nadležne institucije i organi nijesu pokazali očekivanu odgovornost i posvećenost realizaciji Zaključaka Skupštine Crne Gore, objavljenih u "Službenom listu Crne Gore", broj 84/22 od 1. avgusta 2022. godine.

Skupština uvažava nezadovoljstvo koje su poslanici i ostali učesnici Kontrolnog saslušanja izrazili odgovorima predstavnika nadležnih institucija koji su uglavnom dali uopštene i neprecizne odgovore na postavljena pitanja.

Najava da će se rješavanjem većine ukazanih problema baviti u okviru pripreme novog zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti čije usvajanje se očekuje u IV kvartalu ove godine, iz ugla proteklog vremena u kojem se bavilo ovom temom, je upitna.

Stoga Skupština zaključuje da predstavnici nadležnih institucija, a prvenstveno Ministarstva rada i socijalnog staranja koje je, shodno nadležnosti, ključno u ovoj oblasti, u petosatnoj raspravi nijesu pružili valjane informacije koje bi ukazivale na pokušaj realizacije Zaključaka Skupštine Crne Gore usvojenih 2022. godine.

Skupština smatra da se ne smije dozvoliti ovolika inertnost, jer je naš sistem suviše mali da bi prepoznavali probleme u prošlom vijeku, a rješavali ih u narednom.

2. Imajući u vidu navedeno, kao i da Zaključci nijesu realizovani, Skupština poziva nadležne subjekte da sa dužnom pažnjom i ozbiljnijim pristupom, u što je moguće kraćem roku, preduzmu aktivnosti na realizaciji Zaključaka Skupštine Crne Gore, objavljenih u "Službenom listu Crne Gore", broj 84/22, kao i na realizaciji ovih zaključaka i rješavanju svih uočenih problema u cilju poboljšanja položaja djece sa smetnjama u razvoju.

3. Skupština konstatuje da uslugu dnevnog boravka pruža 17 dnevnih centara lociranih u 16 opština, čiju uslugu je krajem 2022. godine koristilo 375 korisnika, od čega su 239 lica, odnosno 63,7% djeca (do 18 godina), 94 lica ili 25,1% mlade osobe (od 18 do 26 godina) i 42 lica ili 11,2% odrasle osobe (iznad 27 godina). Pripadnici muškog pola su činili 62% od ukupnog broja korisnika. Prema podacima dobijenim od dnevnih centara koji uslugu pružaju i odraslim korisnicima (dnevni centri u Cetinju, Nikšiću, Pljevljima i Bijelom Polju - pilot projekat), u grupama ovih korisnika dominiraju oni koji su ovu uslugu koristili i na mlađim uzrastima. Kada su u pitanju novi korisnici koji u mlađim uzrastima, odnosno prije navršenih 27 godina nijesu koristili ovu uslugu, samo Dnevni centar u Cetinju nije imao novih korisnika, dok ostali navode da imaju i novih korisnika koji ranije nijesu koristili njihovu uslugu. Od 13 dnevnih centara koji aktuelno ne pružaju usluge odraslim korisnicima, većina procjenjuje da postoji potreba za organizacijom usluge dnevnog boravka i za odrasle korisnike. Navedeno je da sedam dnevnih centara ima potrebu i planira uspostavljanje ove usluge, u tri dnevna centra je već pokrenuta procedura, dok četiri nemaju u planu uspostavljanje ove usluge.

4. Skupština je upoznata da je tokom 2022. godine u dnevnim centrima bilo angažovano 257 zaposlenih od čega 82 stručna radnika, 53 stručna saradnika i 122 saradnika. U strukturi stručnih radnika najviše je psihologa koji čine 30% ukupnog broja stručnih radnika zaposlenih u dnevnim centrima nakon čega su socijalni radnici koji sa psiholozima čine više od polovine stručnih radnika u ovim ustanovama. Dnevni centri ostvaruju najbolju saradnju sa školama, vrtićima i drugim dnevnim centrima i ova saradnja na skali od 1 do 4 ocijenjena je sa 3. U podacima

dostavljenim Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu, iz dnevnih centara uglavnom ističu da se njihova saradnja sa školama i vrtićima ogleda u zajedničkoj izradi Individualnih planova rada i usaglašavanju Individualno razvojno-obrazovnih programa. Takođe, informisali su da je međusobna saradnja dnevnih centara veoma značajna za unapređenje njihovog rada, jer bi dobri primjeri iz prakse pojedinih dnevnih centara, pogotovo onih koji duže vrijeme egzistiraju, pomogli drugim dnevnim centrima prilikom rješavanja aktuelnih pitanja.

5. Skupština pohvaljuje Institut za javno zdravlje Crne Gore koji je u okviru projekta “Reforma sistema vještačenja invaliditeta” koji se realizuje u saradnji sa Fondom Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), u skladu sa Ugovorom o implementaciji projektnih aktivnosti potpisanim u maju 2021. godine, u planiranom vremenskom periodu uspješno koordinirao izradu nacrtu liste tjelesnih oštećenja i liste funkcionalnih sposobnosti, te dva upitnika za procjenu funkcionisanja (za djecu i odrasle), što treba da doprinese izradi jedinstvene metodologije procjene i vještačenja osoba sa invaliditetom.

Skupština ocjenjuje da će se usvajanjem jedinstvenih kriterijuma za vještačenje invaliditeta omogućiti napredak i da će se prethodni prilično stresni proces smanjiti na što je moguće manji broj obaveznih mjera za pripadnike navedene ranjive populacione grupe, jer je sadašnji sistem procjene i vještačenja invaliditeta u Crnoj Gori vrlo složen, nekoordinisan i zasnovan na zastarjelom medicinskom modelu, sa više od 35 komisija koje funkcionišu unutar pet sektora, pri čemu svaki sektor ima sopstvene komisije i kriterijume na osnovu kojih odlučuje o pravima po osnovu invaliditeta, što u praksi često dovodi do diskriminacije u postupku odlučivanja o određenim pravima po osnovu invaliditeta i situacija koje vode socijalnoj isključenosti osoba sa invaliditetom.

S druge strane, Skupština je u saznanju da se ni registar osoba sa invaliditetom, koji je jedan od važnih preduslova za kreiranje politika usmjerenih na poboljšanje položaja lica sa invaliditetom u Crnoj Gori, ne može uspostaviti dok se ne usvoji zakon o jedinstvenom vještačenju invaliditeta kojim će se promijeniti pristup procjene invaliditeta i formirati jedinstveni centar za vještačenje invaliditeta čijim radom će se ukinuti sve postojeće komisije.

S obzirom na to da je Skupština upoznata da je rad Instituta za javno zdravlje Crne Gore na izradi pomenutih upitnika vezanih za potrebe osoba sa invaliditetom u završnoj fazi, ali će biti finalizovan tek po usvajanju konačnog teksta zakona o jedinstvenom vještačenju invaliditeta, čijom izradom koordinira Ministarstvo rada i socijalnog staranja, a čije utvrđivanje je planirano za IV kvartal ove godine,

Skupština poziva resorno Ministarstvo rada i socijalnog staranja da navedeni rok pomjeri za II kvartal kako bi se aktivnosti na izradi ovog predloga zakona ubrzale i predlozi zakona ušli u skupštinsku proceduru i bili usvojeni po hitnom postupku.

6. Imajući u vidu da dnevni centri za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju predstavljaju dobar model decentralizacije i deinstitucionalizacije sistema i važnu uslugu koja je od velike pomoći djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, jer pružaju mnogo širu lepezu usluga od onih koje su definisane u okviru usluge dnevni boravak, ali da i dalje postoje određene nejasnoće u pogledu njihovog finansiranja kao i da ne postoji jasna metodologija za izračunavanje cijene koštanja usluge na kojoj se radi duže od 15 godina, niti jasno definisan model učešća države u finansiranju ovih usluga, Skupština poziva nadležne organe da odmah pristupe realizaciji Zaključka broj 6 Skupštine Crne Gore, objavljenog u “Službenom listu Crne Gore”, broj 84/22.
7. Skupština uvažava informacije Zajednice opština Crne Gore po kojim opštine obavezuje Zakon o lokalnoj samoupravi da one učestvuju u pružanju usluga socijalne i dječje zaštite u skladu sa svojim mogućnostima a koje su u fazi izgradnje i uspostavljanja dnevnih centara utrošile oko tri miliona

eura kroz učešće u izgradnji objekata, vrijednost ustupljenog zemljišta i naknadu za komunalno opremanje građevinskog zemljišta, a za troškove dnevnih centara u protekle tri godine oko šest miliona eura, kao i da su od 2019/2020. godine opštine izložene različitim udarima po pitanju finansija zbog neadekvatnih i neprilagođenih zakonskih rješenja kojima se ukidaju ili smanjuju njihovi prihodi ili se sprečava povećanje u različitim oblastima. Prema podacima iz 2022. godine godišnji trošak lokalnih samouprava za ostvarivanje funkcije dnevnih centara je 2.712.274 eura.

8. Skupština je upoznata da je Zajednica opština Crne Gore uspostavila saradnju sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja i ušla u pregovore o načinu finansiranja troškova dnevnih centara i da su 2023. godine izvršili analizu ukupnih mjesečnih i godišnjih troškova i utvrdili da taj trošak po korisniku iznosi oko 900 eura na mjesečnom nivou. Usljedilo je povećanje participacije Ministarstva sa 150 na 250 eura mjesečno po korisniku, ali je ta participacija države nedovoljna, jer razlika do iznosa od 900 eura je i dalje problematična većini opština iz razloga što je 18 opština finansijski neodrživo, korisnice su Egalizacionog fonda i dolaze u situaciju da ne mogu da isplaćuju bruto zarade za sopstvene zaposlene, već su u reprogramu poreskih dugova. Takođe je Zajednica opština predložila da se u cilju jednakog raspoređivanja finansijskih obaveza osmisli model po kome bi se i Ministarstvo zdravlja uključilo u participaciju troškova obezbjeđivanjem finansijskih sredstava koja bi se odnosila na zdravstvene usluge i zarade za zdravstveni kadar u dnevnim centrima. Imajući u vidu navedeno, kao i stanje inertnosti u dužem vremenskom periodu, Skupština ponovo ocjenjuje da se za finansiranje dnevnih centara mora pronaći održivo rješenje i donijeti pravilnik kojim će se utvrditi metodologija i izvori finansiranja, čime će se stvoriti osnov da država preuzme veći dio troškova i kojim će se participacija opština svesti na maksimalno 30% ukupnih troškova kako bi opštine bile u mogućnosti da pružaju neke druge usluge za koje postoji potreba u lokalnoj zajednici, a ne da većinu sredstava ulažu u dnevne centre.
9. Skupština ocjenjuje da kvalitet rada svih dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju nije isti i da kapaciteti pojedinih nijesu popunjeni iako u svim opštinama ima djece i mladih sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom. Takođe, u pojedinim sredinama, poput Glavnog grada Podgorica postoje veoma ograničeni kapaciteti dnevnog centra i svi zainteresovani ne mogu da koriste njihove usluge, pa Skupština podržava preporuku Zaštitnika datu Ministarstvu rada i socijalnog staranja da razmotri mogućnost uspostavljanja ovih usluga na drugom lokalitetu. Skupština naglašava da je potrebno raditi na edukaciji i obezbjeđivanju stručnjaka koji rade sa djecom u svim oblastima, a naročito sa djecom iz spektra autizma.
10. Skupština zaključuje da je i dalje veoma izraženo odsustvo multisektorske saradnje između javnih institucija, kao i odsustvo saradnje državnih institucija i predstavnika lokalne samouprave, a naročito u dijelu rane intervencije kod djece sa smetnjama u razvoju. Posebno zabrinjava informacija da je, u poređenju sa drugim institucijama, na najnižem nivou ocijenjena saradnja dnevnih centara sa resursnim centrima i da su iz pojedinih dnevnih centara informisali da ovu saradnju ne ostvaruju. Takođe, zabrinjava podatak da jedan broj dnevnih centara uopšte nema saradnju sa izabranim doktorima i doktorima specijalistima korisnika, zbog čega Skupština sugerise da svi dnevni centri uspostave tješnju saradnju sa doktorima specijalistima, a posebno sa doktorima opšte prakse, jer je saradnja sa zdravstvenim institucijama nužna. Imajući u vidu navedeno, Skupština predlaže da se u cilju ujednačavanja rada i prakse dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju uspostavi mreža dnevnih centara u čemu doprinos treba da da Zajednica opština Crne Gore.

11. Skupština ponovo ukazuje da je neophodno unaprijediti podršku djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama kroz sprovođenje načela "sve informacije i usluge na jednom mjestu", što se može ostvariti u okviru jednog centralnog multisektorskog tijela na nivou opštine, u okviru komisija za usmjeravanje u obrazovni sistem, domova zdravlja ili centara za socijalni rad, jer se sistem pružanja usluga mora učiniti jednostavnim za djecu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice.
12. Polazeći od informacija da je za rješavanje većine uočenih problema i realizaciju Zaključaka Skupštine Crne Gore, objavljenih u "Službenom listu Crne Gore", broj 84/22 potrebno donošenje novog zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, zakona o jedinstvenom vještačenju invaliditeta, kao i strategije deinstitucionalizacije koja se priprema uz podršku UNICEF-a i UNDP-ija, što se očekuje tek u IV kvartalu 2024. godine, Skupština poziva Vladu Crne Gore i resorno Ministarstvo rada i socijalnog staranja da se aktivnosti na pripremi navedenih dokumenata ubrzaju i da navedene predloge zakona Skupštini Crne Gore dostave na razmatranje i usvajanje u II kvartalu 2024. godine. Ovo iz razloga na koje je i ministar finansija skrenuo pažnju navodeći da predlozi zakona treba da budu blagovremeno pripremljeni da bi imali jasne inpute i poznate troškove za narednu budžetsku godinu.
13. Skupština podržava stav Zamjenice Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore da zaklanjanjem iza strateških dokumenata i još uvijek neusvojenih zakonskih rješenja ne može se implicirati na sledeću budžetsku godinu, jer takva neizvjesnost može dovesti u pitanje funkcionisanje dnevnih centara.
Skupština prihvata ocjenu Zamjenice Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore koja je pohvalila rad Odbora za ljudska prava i slobode, predsjednika Odbora koji istrajava u razmatranju problema sa kojima se suočavaju dnevni centri i djeca sa smetnjama u razvoju, kao i rad stručne službe Odbora koja nakon aktivnosti i sjednica Odbora produkuje dokumenta koja mogu da posluže kao dobar model kako se sagledava određeni problem i stoga Skupština pruža punu podršku Odboru da bude dosledan i istrajan u postizanju cilja kojim će se djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim roditeljima unaprijediti njihova ljudska prava.
14. Skupština iz navedenih razloga poziva Vladu Crne Gore, a prije svega Ministarstvo rada i socijalnog staranja da ubrzaju aktivnosti u okviru reforme sistema socijalne i dječje zaštite u skladu sa preporukama Komiteta UN za prava djeteta, Komiteta UN o pravima lica sa invaliditetom i međunarodnim standardima.
Skupština je upoznata da su u trenutnoj reformi ključni razvoj usluga u sistemu socijalne i dječje zaštite, bolje targetiranje i raspodjela materijalnih davanja u oblasti socijalne i dječje zaštite i jačanje kapaciteta pružalaca usluga, odnosno centara za socijalni rad i ustanova socijalne i dječje zaštite.
15. Skupština Crne Gore će Zaključke dostaviti Vladi Crne Gore, Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija, Ministarstvu zdravlja, Ministarstvu pravde, Ministarstvu finansija, Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Savjetu za prava djeteta, Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu, Institutu za javno zdravlje Crne Gore, Zajednici opština Crne Gore, na dalji postupak i Ministarstvu evropskih poslova, Dnevnom centru za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Herceg Novi, Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom- Pljevlja, Dnevnom centru za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Tisa“ u Bijelom Polju, Centru za socijalni rad za Glavni grad Podgorica, opštinu u okviru Glavnog grada Golubovci i opštinu Tuzi, NVO Udruženje mladih sa hendikepom

Crne Gore, NVU „Zračak nade“- Pljevlja, NVO Savez udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“, NVO „Građanska alijansa“, Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori i Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, na upoznavanje.

16. Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore će, u skladu sa članom 77 stav 3 Poslovnika Skupštine Crne Gore, pratiti realizaciju ovih zaključaka Skupštine, sačiniti izvještaj i dostaviti Skupštini.

Za izjaviteljku Odbora na sjednici Skupštine određena je poslanica Jelenka Andrić, članica Odbora.

Detaljna izlaganja sa saslušanja sadržana su u Zapisniku sa Pete sjednice Odbora za ljudska prava i slobode, održane 21. februara 2024. godine čiji je sastavni dio i audio zapis sa sjednice.

DRUGA TAČKA- INFORMACIJE O AKTIVNOSTIMA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE REALIZOVANIM U PERIODU OD 1. JANUARA DO 14. FEBRUARA 2024. GODINE

Odbor je usvojio Informacije o aktivnostima Odbora za ljudska prava i slobode realizovanim u periodu od 1. januara do 14. februara 2024. godine i to:

- Informaciju o Posjeti Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode JU Dnevni centar za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Tisa” u opštini Bijelo Polje i JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom u opštini Pljevlja, održanoj 24. januara 2024. godine i
- Informaciju o Posjeti Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode JU Dnevni centar za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Nikšiću, održanoj 14. februara 2024. godine.

Odlučeno je da Informacije, u skladu sa uobičajenom praksom u radu ovog Odbora, budu sastavni dio Zapisnika sa ove sjednice.

Sastavni dio Zapisnika u skladu sa uobičajenom praksom u radu Odbora su:

- Informacija o Posjeti Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode JU Dnevni centar za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Tisa” u opštini Bijelo Polje i JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom u opštini Pljevlja, održanoj 24. januara 2024. godine i
- Informacija o Posjeti Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode JU Dnevni centar za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Nikšiću, održanoj 14. februara 2024. godine.

INFORMACIJA
O POSJETI DELEGACIJE ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE
JU DNEVNI CENTAR ZA DJECU I MLADE SA SMETNJAMA U RAZVOJU „TISA”
U OPŠTINI BIJELO POLJE I
JU DNEVNI CENTAR ZA DJECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU I LICA SA
INVALIDITETOM U OPŠTINI PLJEVLJA,
održanoj 24. januara 2024.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović i član Odbora Vaso Obradović posjetili su Dnevni centar za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju „Tisa” u opštini Bijelo Polje i Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom u opštini Pljevlja.

Posjeta je realizovana 24. januara 2024. godine.

Posjeta je organizovana radi informisanja predstavnika Odbora o radu i servisima koji se pružaju djeci sa smetnjama u razvoju, kao posebno ranjivoj populaciji uoči održavanja Pete sjednice Odbora, zakazane za 21. februar 2024. godine na kojoj će biti realizovano Kontrolno saslušanje predstavnika nadležnih institucija u cilju informisanja o aktivnostima preduzetim na realizaciji Zaključaka Skupštine Crne Gore koji se odnose na rad dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, objavljenih u „Službenom listu Crne Gore“, broj 84/22.

Tokom posjete predstavnici Odbora su se upoznali sa funkcionisanjem dnevnih centara u Bijelom Polju i Pljevljima, uslugama koje pružaju korisnicima, ali i dobili informacije o izazovima sa kojima se suočavaju.

U razgovoru sa direktorom Dnevnog centra „Tisa” Ensadom Omerovićem i predsjednikom Opštine Bijelo Polje Petrom Smolovićem naglašeno je da ovaj Dnevni centar koji je prvi osnovan u Crnoj Gori ima veliku podršku lokalne samouprave koja nastoji, u što je moguće većoj mjeri, da doprinese rješavanju problema sa kojima se suočavaju djeca sa smetnjama u razvoju i njihove porodice. Dnevni centar „Tisa” je jedini dnevni centar u Crnoj Gori koji ima hidromasažni bazen. Tokom obilaska Dnevnog centra poslanici su upoznati da je pored izgradnje hidromasažnog bazena, nabavke neurofidebke opreme za očitavanje moždanih talasa djeteta, asistivne tehnologije, opremljena i slana soba u kojoj tridesetominutni boravak može da zamijeni tri dana boravka na moru. Takođe, obišli su senzornu sobu. Pored individualnih tretmana sa djecom, sprovode i radno-okupacione terapije. Uz korisnike koji borave u Dnevnom centru osam sati, imaju korisnike koji nakon vrtića i škole dolaze u Centar na dodatnu stručnu podršku koja još uvijek nije normativno definisana, nego se svodi na dobru praksu.

Ukazano je da je tokom prethodne godine realizovan pilot projekat u okviru kojeg su licima starijim od 27 godina obezbjeđivali poludnevni boravak u drugoj smjeni u prostorijama Dnevnog centra. Tokom pilotiranja tog projekta radi pružanja usluga za 15 bivših korisnika Dnevnog centra „Tisa” koji su stariji od 27 godina bila su zaposlena četiri radnika u drugoj smjeni. Još godinu dana projekat će finansirati Evropska unija, a nakon toga Opština će preuzeti finansiranje zaposlenih. Naglašeno je da bi i država trebalo da se uključi u dio koji se tiče finansiranja za lica starija od 27 godina. Takođe, potrebno je obezbijediti dogradnju drugog sprata Dnevnog centra kako bi se omogućilo da lica starija od 27 godina borave u Dnevnom centru i imaju stručnu podršku u prvoj smjeni kada njihovi roditelji rade. Sadašnjim modelom rada u popodnevnom satima, oni pomažu korisnicima, ali ne pomažu puno njihovim roditeljima. Predsjednik Opštine Petar Smolović je pozvao direktora Dnevnog centra „Tisa” da što prije pripremi projekat za dogradnju gornjeg sprata Dnevnog centra kako bi se preduzele dalje neophodne aktivnosti na tom planu.

Prevoz za korisnike se obezbjeđuje do 15 kilometara, a isti se može vršiti i za korisnike koji žive dalje od 15 kilometara ukoliko to organizacione i finansijske mogućnosti dozvoljavaju. Ne bi imali problema što se tiče finansiranja prevoza, ali organizaciono ima problema jer je Bijelo Polje veoma razučeno. Stoga su za 2024. godinu planirali novu uslugu „mobilni tim” pa će stručni tim Dnevnog centra odlaziti u kuće u kojima korisnici žive u ruralnim područjima. Radi uvođenja te usluge, u decembru 2023. godine obratili su se Ministarstvu rada i socijalnog staranja zahtjevom za nabavku kombi vozila, ali odgovor još uvijek nijesu dobili. Stoga je predsjednik Opštine Bijelo Polje Petar Smolović saopštio da će Opština nastojati da obezbijedi to vozilo kojim bi se mogli prevesti radnici Dnevnog centra i osnovna oprema koja

bi im bila potrebna za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju koja ne bi bila u mogućnosti da dođu do Dnevnog centra. Sve veći je broj djece koja imaju ekranizam i autizam, zbog čega je posebnu pažnju potrebno posvetiti toj djeci, pa su stručni radnici Dnevnog centra "Tisa" pohađali obuku za korišćenje aparata koji će se koristiti u radu sa ovom djecom.

Istaknuto je da je potrebno donijeti pravilnik kojim će se utvrditi precizna cijena koštanja usluge po djetetu, kao i jasni načini finansiranja dnevnih centara. Direktor Dnevnog centra Ensad Omerović je saopštio da je bio član Radne grupe koja je pripremala nacrt pravilnika o cijenama usluga, ali isti nikada nije usvojen. Realna cijena koštanja usluge prije inflacije iznosila je oko 850 eura mjesečno po korisniku. Značajna sredstva koja opštine izdvajaju za dnevne centre za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, ograničavaju opštine u razvoju novih usluga na lokalnom nivou. Naglašeno je da je Zajednica opština Crne Gore formirala Mrežu dnevnih centara koja još uvijek ne funkcioniše, a bilo bi značajno da se brojne inicijative pokrenu objedinjeno od strane predstavnika svih 18 dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori. Ukoliko se ostale ustanove, kao što su vrtići i škole ne povežu sa dnevnim centrima, može se doći u situaciju da pojedini dnevni centri nestaju, jer neće imati korisnika iz razloga što nemaju ranu intervenciju i ne obezbjeđuju dodatnu stručnu podršku. U saradnji sa UNICEF-om, u opštinama Bijelo Polje i Kotor sprovodi se rana intervencija, a stručni radnici Dnevnog centra "Tisa" pohađali su određene obuke u toj oblasti. Takođe, bilo bi značajno obezbijediti dodatne obuke za zaposlene u svim dnevnim centrima, jer se preko Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu za sada realizuju osnovne neophodne obuke. Ukazano je da je neophodno razvijati multisektorsku saradnju kako na državnom nivou, tako i između centralnih i lokalnih vlasti.

Obilaskom Dnevnog centra "Tisa" i u razgovoru za direktorom i predsjednikom Opštine Bijelo Polje zaključeno je da je ova ustanova pozicionirana visoko kada se govori o pružanju usluga u dnevnim centrima.

Tokom posjete Pljevljima, Delegacija Odbora za ljudska prava i slobode je održala sastanak sa predsjednikom Opštine dr Dariom Vranešom i njegovim saradnicima koji su informisali o aktivnostima koje preduzimaju u oblasti socijalne i dječje zaštite na lokalnom nivou. Pored trenutnih aktivnosti, namjera im je da razvijaju stanovanje uz podršku.

U razgovoru sa Goranom Leovcem, v.d. direktorom Dnevnog centra za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u Pljevljima predstavnici Odbora su informisani da je Dnevni centar počeo sa radom 1. oktobra 2011. godine. Trenutno Dnevni centar ima 36 korisnika, od čega je njih 12 starije od 27 godina. Uz korisnike koji borave u Dnevnom centru, imaju korisnike koji nakon vrtića i škole dolaze u Centar na individualni tretman po sat vremena, dva puta sedmično. Za svakog korisnika pripremaju dnevni plan aktivnosti, odnosno individualni plan rada.

Učesnici su obišli prostorije za dnevni boravak i grupni rad, za individualni rad, salu za fizikalnu terapiju, radni prostor, prostoriju u kojoj se nalazi Centar za asistivnu tehnologiju, prostoriju za senzomotoričke aktivnosti, trpezariju, prilagođene toalete i kancelarije za administraciju. Takođe, u dnevnom boravku za lica sa invaliditetom starija od 27 godina imaju: prostorije za dnevni boravak, za radno-okupacione aktivnosti, radni prostor, prostoriju za odmor korisnika, trpezariju i prilagođene toalete.

Predstavnici Dnevnog centra su ukazali na probleme sa kojima se suočavaju. Istakli su nedostatak dječjih psihijataru u Crnoj Gori, zbog čega bi Ministarstvo zdravlja trebalo da raspiše više specijalizacija za ovu oblast. Prošle godine u Dnevnom centru su zaposlili medicinsku sestru, a takođe su dobili saglasnost za zapošljavanje fizioterapeuta. Ukazano je da bi bilo važno razvijati model socijalnog preduzetništva koji funkcioniše u određenim zemljama u okruženju. Ocijenjeno je da bi predstavnike dnevnih centara trebalo uključiti u rad radnih grupa za izradu predloga zakona i podzakonskih akata, jer su sada u te aktivnosti uključeni samo predstavnici nevladinih organizacija. Istaknuto je da se iz državnog budžeta uplaćuje po 250 eura mjesečno po korisniku, ali da se uplata vrši srazmjerno broju dolazaka korisnika. Problem je što je sada regulisan samo prijem korisnika, ali ne i isključenje. Dešava se da pojedini korisnici godinama ne dolaze u Dnevni centar, ali oni nemaju mogućnost da ih isključe, jer korisnici moraju da otkazu uslugu i na taj način se zauzimaju mjesta potencijalnim korisnicima koji bi svakodnevno dolazili u ovu ustanovu. Dodatna stručna podrška korisnicima nije definisana, tako da bi istu trebalo propisati određenim

pravilnikom. Takođe, potrebno je precizno definisati normative i standarde rada, pri čemu normative treba vezati za stepen podrške, a ne za broj korisnika. Važećim aktima nije definisana gornja starosna granica za boravak lica u dnevnim centrima za osobe sa invaliditetom, tako da najstariji korisnik usluga u Dnevnom centru u Pljevljima ima 49 godina. Takođe, istaknuto je da sve komisije ne treba da budu stacionirane u Podgorici, već da treba formirati i mobilnu službu koja bi povremeno dolazila do korisnika na sjeveru Crne Gore, jer roditelji nijesu uvijek u mogućnosti da vode svoje dijete u Podgoricu. Na kraju sastanka je istaknuto da je Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u Pljevljima jedina ustanova na lokalnom nivou na čiji rad niko nije imao primjedbi.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović je pohvalio rad direktora i svih zaposlenih u navedenim dnevnim centrima naglašavajući da rade odgovoran i težak posao koji obavljaju sa puno ljubavi i požrtvovanja. Istakao je da će dnevni centri za djecu mlade sa smetnjama u razvoju i ubuduće imati punu podršku Odbora za ljudska prava i slobode, što je Odbor svojim djelovanjem pokazao i u prethodnom periodu. Zaključio je da se svi dnevni centri suočavaju sa sličnim problemima i ne smiju biti prepušteni sami sebi, već država mora preduzeti više aktivnosti da pomogne dnevnim centrima u njihovom radu, odnosno korisnicima usluga ovih ustanova i njihovim porodicama.

INFORMACIJA
O POSJETI DELEGACIJE ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE
JU DNEVNI CENTAR ZA DJECU I MLADE SA SMETNJAMA U RAZVOJU I
OSOBAMA SA INVALIDITETOM U NIKŠIĆU,
održanoj 14. februara 2024. godine

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović i članica Odbora Anđela Vojinović posjetili su Dnevni centar za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u opštini Nikšić.

Ova aktivnost je realizovana 14. februara 2024. godine.

Posjeta je organizovana radi informisanja predstavnika Odbora o radu i servisima koji se pružaju djeci sa smetnjama u razvoju, kao posebno ranjivoj populaciji uoči održavanja Pete sjednice Odbora, zakazane za 21. februar 2024. godine na kojoj će biti realizovano Kontrolno saslušanje predstavnika nadležnih institucija u cilju informisanja o aktivnostima preduzetim na realizaciji Zaključaka Skupštine Crne Gore koji se odnose na rad dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, objavljenih u „Službenom listu Crne Gore“, broj 84/22.

Tokom posjete predstavnici Odbora su se upoznali sa funkcionisanjem Dnevnog centra u Nikšiću, uslugama koje pružaju korisnicima, ali i dobili informacije o izazovima sa kojima se suočavaju.

Uoči obilaska Dnevnog centra za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom, upriličen je sastanak sa predsjednikom Opštine Nikšić Markom Kovačevićem. Na sastanku je razgovarano o zajedničkim aktivnostima koje bi trebalo da doprinesu poboljšanju rada Dnevnog centra. Predsjednik Opštine Nikšić je informisao o kontinuiranoj podršci i donacijama koje je Opština Nikšić pružala Dnevnom centru.

Nakon sastanka, Delegacija Odbora za ljudska prava i slobode je, zajedno sa predsjednikom Kovačevićem i njegovim saradnicima, obišla Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom, a u razgovoru sa zaposlenima informisani su i o ključnim uslugama koje se pružaju djeci sa smetnjama u razvoju u ovom Dnevnom centru. Takođe, obišli su i lokaciju u Ožrinićima gdje je planirana izgradnja Centra za autizam

Predsjednik Opštine Nikšić Marko Kovačević i direktor Dnevnog centra Radovan Dragnić su informisali i o planovima, a jedan od najvažnijih u narednom periodu je izgradnja Centra za autizam. Naveli su da je u tom pravcu već ostvaren prvi korak, jer je Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija ustupilo zemljište i objekat stare škole. U narednom periodu planirana je izrada idejnog rješenja i glavnog projekta za izgradnju Centra za autizam. Direktor Dragnić je saopštio da bi ustanova kojom rukovodi predstavljala bazu za stručni kadar budućeg Centra za autizam. Nakon odrađenog mapiranja, došli su do podatka da oko 70 porodica iz Nikšića ima dijete sa smetnjama u razvoju iz spektra autizma, a na osnovu dodatnih analiza

utvrdiće kakvu vrstu ustanove treba da razviju. Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović je uputio punu podršku realizaciji te ideje, navodeći da će se obratiti i predsjedniku skupštinskog Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje kako bi i taj Odbor, sa stanovišta svoje nadležnosti, razmotrio ovo pitanje.

Predstavnici Dnevnog centra su ukazali na probleme sa kojima se suočavaju. Mišljenja su da je potrebno proširiti prostore kapacitete postojećeg Dnevnog centra. Takođe, potrebno je sve više razmišljati o pružanju adekvatnih usluga za lica sa invaliditetom nakon smrti njihovih roditelja, zbog čega bi bilo važno razvijati stanovanje uz podršku. Takođe, neophodno je utvrditi gornju starosnu granicu za lica koja mogu da borave u dnevnim centrima za lica sa invaliditetom. Problem je što je sada regulisan samo prijem korisnika, ali ne i isključenje. Dešava se da pojedini korisnici godinama ne dolaze u Dnevni centar, ali oni nemaju mogućnost da ih isključe, jer korisnici moraju da otkazu uslugu i na taj način se zauzimaju mjesta potencijalnim korisnicima koji bi svakodnevno dolazili u ovu ustanovu. Ukazano je na neophodnost jačanja multisektorske saradnje kako bi se stvorili još bolji uslovi za djecu i lica sa invaliditetom, Takođe, potrebno je precizno definisati normative i standarde rada, pri čemu normative treba vezati za stepen podrške, a ne za broj korisnika.

Tokom posjete emitovan je i osmominutni film o Sportskom klubu "Specijalna olimpijada Nikšić" koji okuplja djecu sa intelektualnim smetnjama u razvoju koja ostvaruju zapažene rezultate u sportskim takmičenjima.

Poslanica Anđela Vojinović, koja je i odbornica u lokalnoj Skupštini Opštine, iskazala je zadovoljstvo zbog ozbiljnosti u radu ove ustanove, što je do sada mogla da pročita u njihovom izvještajima o radu, a danas je bila u prilici da se lično u to uvjeri. Naglasila je da Dnevni centar u Nikšiću može služiti na ponos gradu i državi.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović je pohvalio rad direktora i svih zaposlenih u Dnevnom centru u Nikšiću, kao i posvećenost lokalne samouprave rješavanju svih problema sa kojima se lica sa invaliditetom suočavaju. Istakao je da će dnevni centri za djecu mlade sa smetnjama u razvoju i ubuduće imati punu podršku Odbora za ljudska prava i slobode, što je Odbor svojim djelovanjem pokazao i u prethodnom periodu. Naglasio je da su predstavnici Odbora bili u prilici da vide kako funkcioniše jedan uigrani tim koji djeluje kao porodica i ukazao na izuzetan rad i posvećenost osoba koje rade u Dnevnom centru. Stoga, Odbor, država i lokalna samouprava imaju obavezu da pomognu sve dnevne centre kako bi funkcionisali još kvalitetnije. Izrazio je zadovoljstvo zbog izvanredne saradnje Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom sa lokalnom upravom i predsjednikom Kovačevićem, uz nadu da će ta saradnja ubuduće biti još bolja. Takođe, izrazio je zadovoljstvo što su preduzeti inicijalni koraci na izgradnji Centra za autizam koji će biti još jedna ustanova koja će mnogo značiti ne samo za Nikšić, nego i šire, jer može da preraste u regionalni centar. Zaključio je da će na Petoj sjednici Odbora za ljudska prava i slobode, zakazanoj za 21. februar ove godine biti održano kontrolno saslušanje predstavnika nadležnih institucija u cilju informisanja o aktivnostima preduzetim na realizaciji Zaključaka Skupštine Crne Gore koji se odnose na rad dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, objavljenih u "Službenom listu Crne Gore", broj 84/22. Na toj sjednici biće riječi o radu dnevnih centara i članovi Odbora će, sublimirajući sva iskustva iz obilazaka dnevnih centara, ali i informacije iz ministarstava i drugih nadležnih institucija, biti u prilici da odluče koje korake treba preduzeti kako bi se dalje pomoglo dnevnim centrima, odnosno djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama. Predsjednik Odbora je izrazio nadu da će se unaprijediti multisektorski pristup i da će se cijela zajednica, društvo i država uključiti da pomognu dnevnim centrima kako bi njihov rad u predstojećem periodu bio još kvalitetniji i kako bi se stvorili bolji uslovi za korisnike njihovih usluga.

Sjednica je završena u 16 sati i 15 minuta.

ZAPISNIK SAČINILA
SEKRETAR ODBORA
Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA
Jovan Jole Vučurović